МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

на тему: ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН

Виконала: студентка 4 курсу
групи 6.0532-2
спеціальності: 053 Психологія
освітньої програми: Психологія
Лисечко Анна Михайлівна
Керівник: викладач кафедри психології
Неманежина А.О.
Науковий консультант: д.психол.н.,
професор кафедри психології Ткалич М.Г.
Рецензент: Phd, викладач кафедри
психології Околович О.С.

Запоріжжя – 2026

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра психології
Рівень вищої освіти бакалавр
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма 053 Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ
В.о. завідувача кафедри психології
к.психол.н., доцент Н.О. Губа
_____
«___» _____ 2026 р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Лисечко Анні Михайлівні

Тема роботи Психологічні особливості формування професійної ідентичності підлітків в умовах соціальних змін

керівник роботи Неманежина А.О., викладач кафедри психології

затверджені наказом ЗНУ від «08» грудня 2025 року № 1779-с

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи аналіз психолого-педагогічної літератури.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: проаналізувати наукові підходи до розуміння ідентичності та професійної ідентичності в психологічній науці; охарактеризувати психологічні особливості підліткового віку у контексті професійного самовизначення; визначити вплив соціальних трансформацій на процес формування професійної ідентичності підлітків; дослідити соціально-психологічні чинники формування професійної ідентичності підлітків; емпірично виявити рівень сформованості професійної ідентичності підлітків та її особливості в умовах соціальних змін; розробити програму психологічного супроводу формування професійної ідентичності підлітків.

Перелік графічного матеріалу: 4 таблиці, 3 рисунка.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Неманежина А.О., викладач		
Розділ 1	Неманежина А.О., викладач		
Розділ 2	Неманежина А.О., викладач		
Розділ 3	Неманежина А.О., викладач		
Висновки	Неманежина А.О., викладач		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	грудень 2025 р.	Виконано
2	Робота над вступом	січень 2026р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	січень 2026 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	лютий 2026 р.	Виконано
5	Робота над третім розділом	березень 2026	Виконано
5	Написання висновків	квітень 2026 р.	Виконано
6	Передзахист	травень 2026 р.	Виконано
7	Нормоконтроль	травень2026 р.	Виконано

Студент _____ А. М. Лисечко

Керівник роботи _____ А. О. Неманежина

Нормоконтроль пройдено
Нормоконтролер _____ І. І. Менсітов

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота бакалавра: 55 сторінок, 3 рисунка, 4 таблиці, 50 джерел, 7 додатків.

Об’єкт дослідження – професійна ідентичність підлітків.

Предмет дослідження – психологічні особливості формування професійної ідентичності підлітків в умовах соціальних змін.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні особливостей формування професійної ідентичності підлітків в умовах соціальних змін.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що рівень сформованості професійної ідентичності підлітків в умовах соціальних змін пов’язаний із особливостями їхніх професійних інтересів та професійної мотивації. Передбачається, що більш виражені професійні інтереси та внутрішня професійна мотивація сприяють формуванню більш зрілої, усвідомленої та сформованої професійної ідентичності підлітків.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення наукової літератури); емпіричні (психодіагностичне тестування, анкетування); методи математико-статистичної обробки даних (кореляційний аналіз Пірсона).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що уточнено зміст професійної ідентичності підлітків як інтегративного психологічного утворення; визначено психологічні чинники її формування (самооцінка, рефлексія, мотивація) та охарактеризовано вплив соціального середовища (сім’ї, освітнього простору, соціальних мереж) в умовах соціальних змін. Обґрунтовано доцільність психологічного супроводу формування професійної ідентичності підлітків.

Результати дослідження можуть застосовуватися у профорієнтаційній роботі закладів освіти та у процесі психологічного консультування.

ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ, ПІДЛІТКИ, УМОВИ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН, ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ, СОЦІАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ, СОЦІАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ.

SUMMARY

Lysechko A. M. Psychological features of the formation of professional identity of adolescents in conditions of social change

The qualification work consists of an introduction, three sections, conclusions, a list of used literature (50 titles, 9 of foreign origin), 7 appendices on 27 pages. The volume of the qualification work is 92 pages, 55 of them are the main text. Contains 7 tables and 3 figures.

The qualification paper provides a theoretical analysis and presents the results of an empirical study of the psychological features of the formation of professional identity of adolescents in conditions of social change. The paper consists of three chapters, each devoted to different aspects of the researched problem.

The research object is professional identity of adolescents.

The research subject is psychological features of the formation of professional identity of adolescents in conditions of social change.

The research goal is the theoretical substantiation and empirical investigation of the peculiarities of the formation of professional identity of adolescents in conditions of social change.

The research tasks are:

1. To analyze scientific approaches to understanding identity and professional identity in psychological science.
2. To characterize the psychological features of adolescence in the context of professional self-determination.
3. To determine the influence of social transformations on the process of formation of adolescents' professional identity.
4. To investigate socio-psychological factors influencing the formation of adolescents' professional identity.
5. To empirically identify the level of formation of adolescents' professional identity and its peculiarities in conditions of social change.

6. To develop a program of psychological support for the formation of adolescents' professional identity.

Chapter 1 "Theoretical Analysis of Psychological Features of the Formation of Adolescents' Professional Identity in Conditions of Social Change", provides a theoretical analysis of the concepts of identity and professional identity, psychological features of adolescence, and the influence of social transformations on professional self-determination.

Chapter 2 "Socio-Psychological Factors of the Formation of Adolescents' Professional Identity", examines the influence of social, educational, family, and informational factors on the professional self-determination of adolescents in modern social conditions.

Chapter 3 "Empirical Study of Psychological Features of the Formation of Adolescents' Professional Identity in Conditions of Social Change", presents the organization, methods, results, and interpretation of the empirical research, as well as substantiates a program of psychological support for the formation of adolescents' professional identity.

Key words: professional identity, adolescents, conditions of social change, professional self-determination, social environment, social transformations.

ЗМІСТ

ВСТУП 8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ РОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН 12
1.1. Поняття ідентичності та професійної ідентичності в психологічній науці 12
1.2. Психологічні особливості підліткового віку у контексті професійного самовизначення 19
1.3. Вплив соціальних трансформацій на процес формування професійної ідентичності підлітків 22
РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІДЛІТКІВ 28
2.1. Аналіз соціальних та освітніх чинників формування професійної ідентичності підлітків в умовах соціальних змін 28
2.2. Вплив сімейного середовища та соціального оточення на професійне самовизначення підлітків в умовах соціальних змін 30
2.3. Роль сучасного інформаційного середовища та соціальних мереж у формуванні професійної ідентичності підлітків 33
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН 38
3.1. Організація та методика дослідження професійної ідентичності підлітків 38
3.2. Особливості сформованості професійної ідентичності підлітків в умовах соціальних змін 40
3.3. Програма психологічного супроводу формування професійної ідентичності підлітків 49
ВИСНОВКИ 53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 56
ДОДАТКИ 64

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах соціальних змін, стрімкого розвитку суспільства та трансформації ринку праці питання професійного самовизначення підлітків набуває особливої актуальності. Сучасна молодь стикається з необхідністю раннього усвідомлення власних професійних інтересів, здібностей і життєвих орієнтирів, що зумовлює важливість формування професійної ідентичності вже у підлітковому віці.

Професійна ідентичність є складним психологічним утворенням, що включає усвідомлення особистістю себе як майбутнього фахівця, прийняття цінностей обраної професії, формування професійних мотивів та визначення перспектив подальшого розвитку.

Важливу роль у цьому процесі відіграють психологічні особливості підліткового віку, зокрема рівень самооцінки, сформованість рефлексії, особливості мотиваційної сфери, емоційна стабільність та здатність до самостійного прийняття рішень. Саме ці чинники значною мірою визначають успішність професійного самовизначення та становлення стійкої професійної ідентичності.

Водночас, процес формування професійної ідентичності підлітків відбувається під впливом соціальних умов, серед яких провідну роль відіграють освітнє середовище, взаємодія з однолітками та дорослими, рівень педагогічної підтримки, а також можливості для самопізнання і практичної діяльності.

В умовах соціальних трансформацій підлітки нерідко стикаються з невизначеністю професійного вибору, підвищеним рівнем тривожності та нестабільністю професійних орієнтацій, що ускладнює процес формування зрілої професійної ідентичності. Це зумовлює необхідність глибшого вивчення психологічних чинників, які впливають на даний процес.

Теоретичним підґрунтям дослідження є праці сучасних українських науковців, присвячені проблемі професійного самовизначення та формування

професійної ідентичності особистості, зокрема В. Вишньовського, Г. Гірняк, Л. Гулак, Г. Дьоміної, М. Жиліна, В. Корнещук, М. Коць, В. Купчишиної, Ю. Кушніра, А. Лиманкіної, О. Лящ, Л. Перетятько, О. Сидоренко, О. Соснюк, А. Сочинського, Н. Шевченко та ін., у яких розкрито психологічні механізми професійного самовизначення, роль соціального середовища та особистісних чинників у становленні професійної ідентичності.

Отже, потреба у виявленні психологічних особливостей формування професійної ідентичності як важливої складової особистісного розвитку підлітків зумовила вибір теми роботи: «Психологічні особливості формування професійної ідентичності підлітків в умовах соціальних змін».

Об’єкт дослідження – професійна ідентичність підлітків.

Предмет дослідження – психологічні особливості формування професійної ідентичності підлітків в умовах соціальних змін.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні особливостей формування професійної ідентичності підлітків в умовах соціальних змін.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що рівень сформованості професійної ідентичності підлітків в умовах соціальних змін пов’язаний із особливостями їхніх професійних інтересів та професійної мотивації. Передбачається, що більш виражені професійні інтереси та внутрішня професійна мотивація сприяють формуванню більш зрілої, усвідомленої та сформованої професійної ідентичності підлітків.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати наукові підходи до розуміння ідентичності та професійної ідентичності в психологічній науці.
2. Охарактеризувати психологічні особливості підліткового віку у контексті професійного самовизначення.
3. Визначити вплив соціальних трансформацій на процес формування професійної ідентичності підлітків.

4. Дослідити соціально-психологічні чинники формування професійної ідентичності підлітків.

5. Емпірично виявити рівень сформованості професійної ідентичності підлітків та її особливості в умовах соціальних змін.

6. Розробити програму психологічного супроводу формування професійної ідентичності підлітків.

Методи дослідження: теоретичні (теоретико-методологічний аналіз, класифікація та систематизація наукових джерел), порівняння й узагальнення даних досліджень; методи психодіагностики: «Диференційно-діагностичний опитувальник інтересів (ДДО)» (адаптація О. Ігнатович), Методика вивчення мотивів професійної мотивації (адаптація Л. Пляка, С. Огарь), Методика «Професійна ідентичність» (адаптація О. Радзімовської).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що уточнено зміст професійної ідентичності підлітків як інтегративного психологічного утворення; визначено психологічні чинники її формування (самооцінка, рефлексія, мотивація) та охарактеризовано вплив соціального середовища (сім'ї, освітнього простору, соціальних мереж) в умовах соціальних змін. Обґрунтовано доцільність психологічного супроводу формування професійної ідентичності підлітків.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблено програму психологічного супроводу формування професійної ідентичності підлітків, яка може бути використана практичними психологами, педагогами та соціальними працівниками у роботі з підлітками. Результати дослідження можуть застосовуватися у профорієнтаційній роботі закладів освіти та у процесі психологічного консультування з метою підвищення рівня професійного самовизначення підлітків.

Надійність та вірогідність результатів дослідження забезпечувались методологічним обґрунтуванням вихідних положень; використанням методів, відповідних меті та завданням дослідження.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, 3 розділів, загальних висновків, списку використаних джерел із 50 найменувань і додатків на 27 сторінках. Загальний обсяг основного тексту – 55 сторінок. Робота містить 4 таблиці і 3 рисунки.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН

1.1. Поняття ідентичності та професійної ідентичності в психологічній науці

Проблема ідентичності є однією з ключових у психологічній науці, оскільки пов’язана з усвідомленням особистістю власної цілісності, унікальності та місця у соціальному середовищі. Ідентичність розглядається як складне психологічне утворення, що формується у процесі розвитку особистості та її взаємодії з оточенням.

Як зазначають Ю. Шевчук та М. Грига, «ідентичність – результат ідентифікації, який поєднує упорядкування, визначення, схематизацію та моделювання процесів для розуміння особою ситуацій із розрізненням, тобто з вибором власного місця в них» [40, 135].

На думку Я. Сухенко, «професійна ідентичність формується у процесі ідентифікації — психологічного ототожнення індивіда з іншою людиною, групою чи колективом, що сприяє успішному опануванню різних видів соціальної діяльності, засвоєнню та трансформації соціальних норм і цінностей, а також прийняттю соціальних ролей» [33, 335].

Отже, ідентифікація себе з обраною професією передбачає усвідомлення її значущості та особистісного сенсу. Мета діяльності у цьому випадку визначає смисл професійного життя. Професійна ідентичність передбачає функціональну відповідність між особистістю та професією, що включає розуміння змісту професійної діяльності, прийняття себе у професійній ролі та здатність ефективно виконувати професійні обов’язки.

Д. Лобанова зазначає, що «професійна ідентичність – складний інтегративний психологічний феномен, провідна характеристика професійного розвитку особистості. Вона відображає ступінь прийняття обраної професійної діяльності як засобу самореалізації та розвитку, усвідомлення своєї тотожності з професійною групою та оцінку значущості членства в ній» [19, 57].

Аналіз наукової літератури [7; 10; 16] дає підстави стверджувати, що професійна ідентичність є професійним «Я», яке поєднує як усталені професійні стереотипи, так і індивідуальну унікальність особистості. Водночас її можна розглядати як усвідомлення особою власної належності до певної професії та професійної спільноти, а також як складову соціальної ідентичності, пов’язаної із самосвідомістю. Система цінностей особистості визначає спрямованість професійної ідентичності та сприяє формуванню відчуття приналежності до професійної групи.

Водночас процес професійної самоідентифікації супроводжується трансформацією уявлень особистості про себе та своє місце у професійному та соціальному середовищі, виступаючи проявом сформованості професійної ідентичності. Вона впливає на мотивацію, рівень задоволеності працею та особливості професійної поведінки.

Слід зазначити, що професійна ідентичність формується протягом усього життя як безперервний процес і проходить певні етапи розвитку, кожен із яких має власні характеристики та є передумовою для подальшого становлення. Як доводить М. Коць, вона «тісно пов’язана з моральністю та морально-етичними нормами праці й проявляється у різних формах: як емоційний стан, як критерій професійного розвитку людини, як функціональна система суб’єкта професійного розвитку тощо» [14, 153].

Як свідчать дослідження науковців, відчуття професійної ідентичності може мати різний зміст, однак, як правило, супроводжується позитивним ставленням особистості до власної професійної діяльності. Отже, професійна ідентичність є багатогранним утворенням, що охоплює не лише наявність

фахових знань і навичок, а й цінності, переконання, особистісні якості та емоційне ставлення до обраної професії. Вона формується у взаємодії професійної компетентності, внутрішньої мотивації, самооцінки та досвіду соціальної взаємодії у професійному середовищі [34].

Загалом, сукупність цих компонентів забезпечує особистості цілісне сприйняття себе як представника певної професії, визначає рівень професійної включеності, відповідальності та готовності до розвитку. Саме гармонійне поєднання знань, цінностей, особистісних характеристик і емоційної прихильності створює підґрунтя для становлення зрілої та стійкої професійної ідентичності.

У сучасній науці сформовано декілька підходів до розуміння феномену професійної ідентичності як інтегративної якості особистості.

Зокрема, у межах підходу, що інтерпретує професійну ідентичність через практичну діяльність, зазначений феномен розглядається крізь призму дій, які людина виконує у процесі професійної діяльності. Так, А. Лиманкіна вважає, що професійна ідентичність починає формуватися тоді, коли особистість переймає поведінкові зразки представників своєї професії [18, 147].

У свою чергу, концепція переживання та осмислення професійного досвіду ґрунтується на тому, що професійна ідентичність формується залежно від того, як працівники інтерпретують і описують власний досвід професійної діяльності. Узагальнена професійна ідентичність формується за умови узгодженості досвіду та вражень від професійної діяльності різних осіб [20, 189].

У межах підходу, заснованого на прийнятті цінностей, підкреслюється важливість засвоєння професійних норм і цінностей як умови формування та підтримки професійної ідентичності. Зокрема, Л. Перетятько та М. Тесленко акцентують увагу на значущості гуманістичних цінностей для представників соціальної сфери [25, 142].

Концепція, відповідно до якої професійна ідентичність розглядається як складова особистісної ідентичності (В. Корнещук, О. Соснюк), трактує її як результат усвідомленого вибору особистістю стратегій і тактик взаємодії у професійному середовищі та соціумі [15; 30].

Підхід, що ґрунтується на соціальному самовизначенні, визначає професійну ідентичність як форму соціального самовизначення особистості. У його межах акцентується увага на усвідомленні особою своєї належності до професійної спільноти, інтеграції соціальних ролей і цінностей професії у власне «Я», а також формуванні стійкої професійної мотивації та намірів розвитку [21; 29].

Загалом слід зазначити, що єдиного підходу до розуміння професійної ідентичності не існує, оскільки представники різних наукових шкіл по-різному трактують її сутність і структуру.

Професійна ідентичність може розглядатися як важливий чинник успішної професійної адаптації та побудови професійної кар'єри за умови, що особистість усвідомлює себе представником певної професії та професійної спільноти.

Основу професійної ідентичності становлять такі чинники:

— особистісні цінності та переконання, що визначають мотиваційну спрямованість;

— освіта та досвід, від яких залежить впевненість у професійній ролі;

— професійні цілі та амбіції, що зумовлюють прагнення досягти кар'єрного успіху;

— рівень задоволеності професійними обов'язками та досягненнями;

— наявність позитивних рольових моделей і підтримки у професійному середовищі;

— професійна самооцінка, що забезпечує впевненість у власних здібностях і навичках та сприяє відчуттю приналежності до професійної спільноти [24].

Як уже зазначалося, професійна ідентичність не формується миттєво − процес її становлення супроводжується кризами, які, попри наявні труднощі, є необхідним елементом професійного розвитку особистості. Професійна ідентичність є динамічним утворенням, що формується протягом усього життя та зазнає змін під впливом різних чинників.

Структура професійної ідентичності особистості включає когнітивний, мотиваційний та ціннісний компоненти, які перебувають у взаємозв'язку [9, 19]. Розглянемо кожен із них детальніше.

Когнітивний компонент реалізується через процеси самопізнання та саморозуміння. До його складу належать професійні знання і переконання, образ професії та професіонала, професійні смисли, привабливість професії, а також професійна самооцінка. Критерієм сформованості цього компонента є рівень усвідомленості професійної діяльності.

Мотиваційний компонент відображає внутрішні рушійні сили професійного розвитку, тобто сукупність причин і процесів, що спонукають та спрямовують особистість до оволодіння професійною діяльністю. До його складових належать навчально-професійні цілі та плани, професійна позиція, установки й очікування. Критерієм виступає значущість професії для особистості як засобу задоволення потреб і реалізації індивідуального потенціалу.

Ціннісний компонент відображає ставлення особистості до професії та прийняття професійних цінностей. Він характеризується спрямованістю на професійну діяльність, усвідомленням її змісту, значущості та сенсу. До його елементів належать прийняття цінностей професійної спільноти та їх зіставлення з власною системою цінностей. У результаті такого співвіднесення відбувається коригування та розвиток індивідуальних професійних орієнтацій [9, 19].

Важливо також зазначити, що структура професійної ідентичності є динамічною: на різних етапах розвитку її зміст зазнає змін. Можливі ситуації, коли окремі компоненти відіграють провідну роль, тоді як інші набувають другорядного значення.

Професійна ідентичність формується під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників у процесі професійної соціалізації.

Чинники, що впливають на її формування, можна окреслити таким чином:

— *освіта та навчання* − здобуття формальної освіти в обраній галузі, самостійний професійний розвиток і підвищення кваліфікації;

— *професійний досвід* − практична діяльність, виконання професійних обов'язків, участь у проєктах, ініціативах і професійних заходах;

— *рефлексія та самоаналіз* − осмислення власного професійного шляху та досягнень, оцінка сильних і слабких сторін;

— *комунікація* − взаємодія з колегами, участь у професійних спільнотах, отримання зворотного зв'язку, наставництво та менторство [32; 39].

Спираючись на наукові джерела [24; 32; 39], розглянемо етапи формування професійної ідентичності.

Етап навчання у школі пов'язаний із вибором професії та процесами самопізнання і відіграє важливу роль у становленні професійної ідентичності. Саме на цьому етапі формується уявлення про власні інтереси, здібності та цінності, що впливають на подальший професійний вибір. Освіта, соціальне середовище та умови життя виступають чинниками, які визначають процес прийняття рішення щодо майбутньої професії. Важливим є досягнення балансу між внутрішніми прагненнями та зовнішніми впливами.

Етап навчання у закладі освіти спеціалізованого профілю передбачає набуття системи професійних знань і навичок, що сприяють розвитку професійної ідентичності. На цьому етапі формується стійкий інтерес до професії, а також відбувається встановлення ділових і міжособистісних контактів у професійному середовищі.

Етап вибору та започаткування професійної діяльності характеризується формуванням уявлення про себе як фахівця, розвитком професійного іміджу та позитивного ставлення до обраної діяльності. Професійне самовизначення на цьому етапі поглиблюється під впливом набутого досвіду, інтересу до діяльності та професійного статусу. Водночас формуються особистісні якості, характерні для певної професійної сфери, що проявляються у специфіці мислення та поведінки представників різних професій [24; 32; 39].

Етап професійної діяльності можна умовно поділити на кілька стадій, що відображають поступовий розвиток особистості від початкової невпевненості до професійної самостійності:

— *Стадія тривоги та збудження*. На початковому етапі професійної діяльності спостерігається поєднання зацікавленості новими завданнями з невпевненістю та тривожністю, що зумовлено відсутністю достатнього досвіду.

— *Стадія залежності та ідентифікації*. Характеризується потребою у підтримці з боку більш досвідчених фахівців, орієнтацією на їхні поради та оцінки, а також прагненням отримати підтвердження власної професійної компетентності.

— *Стадія діяльності з частковою залежністю*. Особистість набуває більшої впевненості, однак зберігає потребу у зворотному зв’язку. Водночас формується здатність до саморефлексії та аналізу власної діяльності.

— *Стадія розвитку самостійності*. Відзначається зростанням професійної впевненості, здатністю до самостійного прийняття рішень, а також прагненням до професійного вдосконалення і спеціалізації.

— *Стадія сформованої ідентичності та автономії*. Характеризується високим рівнем професійної компетентності, здатністю до самостійної діяльності та незалежності у прийнятті рішень.

— *Стадія професійної зрілості та колегіальності*. Відбувається повна інтеграція у професійну спільноту, з’являється готовність до передачі досвіду іншим та формування власного стилю професійної діяльності [24; 32; 39].

Отже, професійна ідентичність являє собою усвідомлення особистістю свого місця і ролі у професійній сфері, систему уявлень про себе як про фахівця та результат професійного самовизначення. Її розвиток є безперервним процесом, що супроводжується кризами і потребує усвідомленого осмислення власного досвіду, аналізу досягнень і труднощів, що, у свою чергу, сприяє визначенню напрямів подальшого професійного розвитку.

1.2. Психологічні особливості підліткового віку у контексті професійного самовизначення

Підлітковий вік є важливим етапом становлення особистості, який охоплює приблизно період від 11–12 до 15–17 років та характеризується інтенсивними психологічними, соціальними і фізіологічними змінами [17; 28].

Як доводять М. Ярошко, П. Ярошко та М. Гулич, саме у цей період відбувається активне формування самосвідомості, системи цінностей, життєвих орієнтирів і перших уявлень про майбутню професійну діяльність [41, 135].

Психологічні особливості підліткового віку безпосередньо впливають на процес професійного самовизначення, оскільки визначають здатність особистості усвідомлювати власні інтереси, здібності та професійні наміри [26; 37]. При цьому, професійне самовизначення у науковій літературі розглядається як процес усвідомленого вибору майбутньої професійної діяльності відповідно до власних інтересів, здібностей, цінностей та потреб суспільства [11; 26].

У працях зарубіжних дослідників [44; 47] зазначається, що у підлітковому віці цей процес набуває особливого значення, оскільки саме в цей період формується система життєвих орієнтирів, професійних намірів та уявлень про власне майбутнє. Підлітки починають замислюватися над вибором професії, оцінювати власні можливості та співвідносити їх із вимогами різних видів професійної діяльності.

З психологічної точки зору підлітковий вік характеризується прагненням до самостійності, пошуком власної ідентичності та формуванням адекватного уявлення про себе [37; 42].

У цей період підліток починає оцінювати власні можливості, здібності та особистісні якості, що має важливе значення для формування професійних інтересів. Водночас емоційна нестійкість, підвищена чутливість до оцінювання з боку оточення, недостатній життєвий досвід і невпевненість у власних силах можуть ускладнювати процес професійного самовизначення.

Для підліткового віку характерними є також розвиток абстрактного мислення, здатності до самоаналізу, формування довільної уваги та стійких пізнавальних інтересів, що створює передумови для усвідомленого професійного вибору [28, 94].

Важливу роль у професійному самовизначенні підлітків відіграє самооцінка, оскільки саме від рівня усвідомлення власних можливостей залежить адекватність професійного вибору [26, 39-40].

У підлітковому віці самооцінка часто є нестійкою та залежною від думки оточення, що може спричиняти труднощі у прийнятті рішень щодо майбутньої професії. Нерідко професійні інтереси підлітків мають ситуативний характер, швидко змінюються або формуються під впливом авторитетних осіб, соціальних мереж чи суспільних стереотипів щодо престижності певних професій [50, 22170].

З соціологічної точки зору підлітковий вік характеризується активним розширенням соціальних контактів та підвищенням значущості міжособистісного спілкування [45, 258].

Важливу роль у формуванні професійних намірів відіграють сім'я, однолітки, педагогічне середовище та засоби масової інформації. Підлітки прагнуть отримати схвалення з боку значущих осіб, що нерідко впливає на їхні професійні інтереси та уявлення про престижність певних професій. Участь у навчальній, творчій, громадській чи волонтерській діяльності сприяє розвитку відповідальності, комунікативних навичок і формуванню первинного професійного досвіду.

З фізіологічної точки зору підлітковий вік супроводжується інтенсивними процесами росту та статевого дозрівання, що зумовлює підвищене навантаження на нервову й ендокринну системи [28, 95].

Гормональні зміни можуть спричиняти емоційну нестабільність, імпульсивність і зміну поведінкових реакцій. Водночас організм підлітка характеризується високими адаптаційними можливостями, що забезпечує активний розвиток фізичних і психічних функцій. Саме тому у цей період важливо створювати сприятливі умови для особистісного розвитку та професійного самовизначення.

У психологічній науці виокремлюють дві основні групи чинників, які впливають на професійне самовизначення підлітків: зовнішні та внутрішні.

Серед зовнішніх чинників професійного самовизначення підлітків дослідники виокремлюють:

— сімейне середовище та стиль виховання;
— освітнє середовище і профорієнтаційну роботу закладу освіти;
— вплив однолітків та значущих дорослих;
— інформаційний простір і соціальні мережі;
— суспільні уявлення про престижність професій [11; 49].

Саме ці чинники формують у підлітка уявлення про різні професії, їхню суспільну значущість та вимоги до особистості. Вплив зовнішніх чинників може бути як позитивним, сприяючи розвитку професійних інтересів, так і негативним, викликаючи невпевненість або нав'язування професійного вибору [11; 49].

Внутрішні чинники пов’язані з індивідуально-психологічними особливостями підлітка, його здібностями, інтересами, мотивами, рівнем самооцінки та сформованістю життєвих цілей. Значну роль відіграють особливості темпераменту, характеру, емоційно-вольової сфери, а також здатність до самоаналізу та саморефлексії.

До внутрішніх чинників професійного самовизначення підлітків належать:

— індивідуально-психологічні особливості особистості;
— рівень розвитку пізнавальних процесів;
— професійні інтереси та нахили;
— мотивація до самореалізації;
— рівень самооцінки та впевненості у власних можливостях;
— сформованість життєвих і професійних цілей [11; 49].

Внутрішні чинники формуються у процесі навчання, виховання та набуття життєвого досвіду. Водночас слід зазначити, що на початкових етапах професійного самовизначення провідну роль відіграють зовнішні чинники, тоді як у подальшому зростає значення внутрішньої мотивації, усвідомлення власних здібностей та особистісної готовності до професійного вибору.

Отже, психологічні особливості підліткового віку суттєво впливають на процес професійного самовизначення, оскільки саме у цей період формується система цінностей, професійних інтересів і життєвих орієнтирів. Взаємодія внутрішніх особистісних ресурсів і зовнішніх соціальних чинників забезпечує готовність підлітка до усвідомленого вибору майбутньої професії та подальшої професійної реалізації.

1.3. Вплив соціальних трансформацій на процес формування професійної ідентичності підлітків

У сучасних умовах суспільного розвитку соціальні трансформації суттєво впливають на процес формування професійної ідентичності підлітків [1; 3].

Активні зміни в економічній, технологічній, освітній та соціокультурній сферах зумовлюють необхідність адаптації молодого покоління до нових вимог суспільства і ринку праці [48, 910]. У зв'язку з цим процес професійного самовизначення підлітків стає більш складним, тривалим і багатогранним, оскільки сучасний підліток змушений орієнтуватися в умовах постійних змін, невизначеності та широкого спектра професійних можливостей.

Одним із важливих чинників впливу соціальних трансформацій є зміни на ринку праці та поява нових професій [6; 13]. Стрімкий розвиток цифрових технологій, автоматизації, штучного інтелекту та дистанційних форм роботи призводить до того, що окремі професії поступово втрачають актуальність, натомість виникають нові види професійної діяльності [43, 71].

У сучасних умовах підліткам дедалі частіше доводиться замислюватися не лише над вибором майбутньої професії, а й над необхідністю постійного професійного розвитку, перекваліфікації та набуття нових компетентностей [43, 71].

За таких умов професійна ідентичність уже не сприймається як стабільна та незмінна характеристика особистості, а формується як динамічна система, здатна змінюватися відповідно до потреб суспільства.

Соціальні трансформації також впливають на ціннісні орієнтації підлітків. У сучасному суспільстві поступово змінюється ставлення до професії як до «справи всього життя». Якщо раніше професійний вибір часто був остаточним і визначав подальший життєвий шлях людини, то сьогодні молодь дедалі частіше сприймає професійну діяльність як сферу, у межах якої можливі зміни, пошук нових можливостей та професійне переорієнтування [4, 317].

Це, з одного боку, розширює можливості для самореалізації, а з іншого, створює відчуття невизначеності та нестабільності, що може ускладнювати формування стійкої професійної ідентичності. Підліткам дедалі складніше здійснювати усвідомлений професійний вибір через велику кількість альтернатив та швидкі зміни суспільних запитів.

Важливу роль у процесі професійного самовизначення відіграють соціокультурні чинники [5; 41]. У суспільстві досі зберігаються уявлення про «традиційно чоловічі» та «традиційно жіночі» професії, що можуть впливати на професійні наміри підлітків. Гендерні стереотипи нерідко обмежують вибір майбутньої професії та формують упереджене ставлення до окремих видів діяльності. Водночас сучасні соціальні зміни поступово сприяють подоланню таких стереотипів, оскільки розвиток інформаційних технологій і нових сфер зайнятості створює більш рівні можливості для професійної реалізації незалежно від статі [45, 258]. Це дозволяє підліткам більшою мірою орієнтуватися на власні інтереси, здібності та особистісні якості.

Суттєвий вплив на формування професійної ідентичності здійснюють також трансформації інститутів соціалізації [44, 37]. Сім'я, заклади освіти, однолітки, засоби масової інформації та соціальні мережі формують у підлітків уявлення про престиж професій, успішність і можливості професійного розвитку [12; 44].

Особливого значення набуває роль школи та профорієнтаційної роботи, оскільки саме у підлітковому віці починають формуватися професійні інтереси, життєві цілі та плани на майбутнє. Водночас недостатня підтримка з боку дорослих, суперечливі очікування батьків або тиск референтної групи можуть негативно впливати на професійне самовизначення підлітка та спричиняти внутрішні конфлікти [12; 44].

В умовах сучасного інформаційного суспільства особливого значення набуває вплив медіа та цифрового простору [23; 50]. Соціальні мережі, інтернет-платформи та різноманітні онлайн-ресурси забезпечують підліткам широкий доступ до інформації про професії, освітні можливості та професійний розвиток. Завдяки цьому молодь має можливість швидше ознайомлюватися з вимогами різних професій, особливостями професійної діяльності та перспективами кар'єрного зростання [23; 50].

Однак, надмірний обсяг інформації, поширення стереотипних уявлень про «успішність» і демонстрація нереалістичних моделей професійного

життя можуть формувати викривлені уявлення про професійну діяльність та спричиняти невпевненість у власному професійному виборі.

Не менш важливими є економічні чинники, які також впливають на формування професійної ідентичності підлітків. Рівень заробітної плати, престиж професії, можливість працевлаштування, стабільність умов праці та перспективи професійного розвитку нерідко стають визначальними під час вибору майбутньої професії [2; 31].

В умовах економічної нестабільності підлітки часто орієнтуються не лише на власні інтереси та здібності, а й на можливість забезпечення матеріальної стабільності у майбутньому [2; 31]. Це може спричиняти суперечності між особистими професійними прагненнями та реальними можливостями їх реалізації.

Процес формування професійної ідентичності підлітків зазвичай проходить кілька етапів:

— на початковому етапі спостерігається невизначеність щодо професійного майбутнього та відсутність чітких професійних намірів;

— наступним етапом є так звана нав’язана професійна ідентичність, коли вибір професії здійснюється під впливом батьків, оточення або суспільних очікувань;

— у подальшому підліток проходить період пошуку й аналізу різних професійних альтернатив, співвідносить власні можливості з вимогами професійного середовища, що нерідко супроводжується внутрішніми переживаннями та кризами професійної ідентичності [2; 23; 31; 50].

Лише поступово формується усвідомлене ставлення до майбутньої професії та розуміння власного місця у професійній спільноті.

Таким чином, соціальні трансформації мають комплексний вплив на процес формування професійної ідентичності підлітків. Сучасне суспільство створює для молоді як нові можливості професійної реалізації, так і труднощі, пов’язані з необхідністю постійної адаптації до змін. Успішне формування професійної ідентичності значною мірою залежить від

підтримки сім'ї, освітнього середовища, доступності профорієнтаційної допомоги та здатності самого підлітка до самоаналізу, усвідомленого вибору і професійного розвитку в умовах динамічного суспільства.

Підсумовуючи викладене у розділі 1 кваліфікаційної роботи бакалавра, зазначимо, що професійна ідентичність є складним і багатогранним психологічним утворенням, яке формується у процесі професійного самовизначення, соціалізації та набуття професійного досвіду. Вона охоплює усвідомлення особистістю себе як представника певної професії, прийняття професійних цінностей, норм і ролей, а також готовність до професійного розвитку та самореалізації. Формування професійної ідентичності відбувається поступово під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників та супроводжується змінами у мотиваційній, когнітивній і ціннісній сферах особистості.

Підлітковий вік є важливим періодом становлення професійного самовизначення, оскільки саме у цей час активно формуються самосвідомість, ціннісні орієнтири та уявлення про майбутню професійну діяльність. На процес професійного вибору впливають як внутрішні психологічні особливості підлітка (інтереси, здібності, самооцінка, рівень мотивації), так і зовнішні соціальні чинники (сім'я, школа, однолітки, інформаційне середовище). Водночас характерними рисами цього вікового періоду є емоційна нестійкість та залежність від зовнішньої оцінки, що може ускладнювати процес професійного самовизначення. Таким чином, професійне самовизначення підлітків є динамічним процесом, який формується під впливом поєднання психологічних, соціальних і фізіологічних особливостей цього вікового етапу.

Соціальні трансформації суттєво впливають на формування професійної ідентичності підлітків, роблячи цей процес більш складним, динамічним і тривалим. Зміни на ринку праці, розвиток технологій, інформаційний вплив, соціокультурні зрушення та економічні умови одночасно розширюють можливості професійного вибору і посилюють

невизначеність. У результаті професійне самовизначення підлітків відбувається під впливом значної кількості зовнішніх і внутрішніх чинників, що потребує постійного аналізу власних можливостей та адаптації до нових суспільних умов.

РОЗДІЛ 2.
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІДЛІТКІВ

2.1. Аналіз соціальних та освітніх чинників формування професійної ідентичності підлітків в умовах соціальних змін

У сучасних умовах соціальних трансформацій формування професійної ідентичності підлітків набуває особливої складності та багатогранності [37; 41].

Як уже зазначалося, швидкі зміни на ринку праці, розвиток цифрових технологій, зростання соціальної мобільності та посилення інформаційного впливу зумовлюють необхідність переосмислення традиційних підходів до професійного самовизначення молоді. У цьому контексті ключову роль відіграють соціальні та освітні чинники, які визначають особливості професійного становлення підлітків [3; 6; 50].

Соціальні чинники охоплюють насамперед вплив найближчого соціального оточення, до якого належать сім’я, однолітки та значущі дорослі.

Сім’я є провідним соціальним інститутом у процесі соціалізації підлітків. Саме у сімейному середовищі закладаються основні риси особистості, формується ставлення до праці, моральних норм, культурних цінностей і суспільних орієнтирів [41; 49]. Вона виступає важливим осередком виховання, емоційної підтримки та психологічного розвитку підлітка, забезпечуючи умови для його гармонійного становлення.

У сучасному суспільстві відбуваються суттєві трансформації соціальних відносин, які впливають і на характер сімейних взаємин. Проте саме сімейне середовище найчастіше формує первинні уявлення підлітка про світ професій та майбутню трудову діяльність [49, 480].

Батьки через власний досвід, життєві установки та очікування значною мірою впливають на професійні орієнтації дитини. Підтримка з боку родини сприяє розвитку впевненості у власних можливостях, самостійності у виборі професії та мотивації до самореалізації. Водночас надмірний контроль, нав'язування певної професії або знецінення інтересів підлітка можуть негативно впливати на процес професійного самовизначення [49, 480]. Саме тому сприятливий психологічний клімат у сім'ї є важливою умовою гармонійного формування професійної ідентичності підлітків.

Важливим є також вплив соціальних груп, оскільки прагнення відповідати очікуванням однолітків нерідко позначається на виборі майбутньої професії. У підлітковому віці думка друзів і знайомих набуває особливого значення, адже саме в цей період посилюється потреба у визнанні та прийнятті з боку ровесників.

Підлітки можуть цікавитися професіями, які є популярними серед їхнього оточення, або орієнтуватися на приклад друзів під час вибору майбутнього фаху. Іноді це сприяє розширенню уявлень про професійні можливості, однак у деяких випадках може призводити до вибору, що не повною мірою відповідає власним інтересам і здібностям [11; 37]. Саме тому важливо, щоб підліток мав можливість не лише дослухатися до думки свого оточення, а й самостійно аналізувати власні потреби, нахили та життєві цілі.

Окреме значення мають соціальні стереотипи та суспільні уявлення про престижність професій [21, 312]. Гендерні та статусні стереотипи можуть звужувати спектр професійного вибору, тоді як сучасні соціальні зміни поступово сприяють їх подоланню.

Не менш важливим є економічний контекст: рівень заробітної плати, затребуваність професій і стабільність ринку праці безпосередньо впливають на професійні орієнтації підлітків, інколи зміщуючи акцент з особистісних інтересів на матеріальну доцільність [3; 6; 35; 36].

Значний вплив має також інформаційний простір і соціальні мережі, які формують уявлення молоді про професії [50]. З одного боку, вони

розширюють доступ до інформації, а з іншого − можуть створювати викривлені або ідеалізовані образи професійної діяльності [50], що ускладнює процес адекватного професійного вибору.

Освітні чинники відіграють не менш важливу роль у процесі формування професійної ідентичності [44; 47]. Важливим є рівень профорієнтаційної роботи у закладах освіти, яка забезпечує ознайомлення учнів із різними професіями, їхніми вимогами та перспективами розвитку. Особливого значення набуває використання практикоорієнтованих методів навчання, що дозволяють підліткам отримати первинний досвід професійної діяльності.

Суттєвим чинником є також якість освіти, її відповідність сучасним вимогам ринку праці та наявність належної матеріально-технічної бази [35; 46].

Важливу роль у процесі професійного самовизначення відіграє психологічна підтримка, яка допомагає підліткам подолати невпевненість і сформувати більш усвідомлені професійні наміри [12; 33].

Крім того, ефективними є сучасні інтерактивні методи навчання, які сприяють розвитку самопізнання, відповідальності та професійної мотивації підлітків.

Отже, в умовах соціальних змін професійне самовизначення підлітків стає більш варіативним і нестабільним, що посилює значення як зовнішніх соціальних впливів, так і внутрішніх освітніх ресурсів. Формування професійної ідентичності підлітків є результатом складної взаємодії соціальних та освітніх чинників. Їх узгоджений вплив забезпечує більш усвідомлене професійне самовизначення, тоді як дисбаланс між ними може ускладнювати цей процес в умовах сучасних соціальних трансформацій.

2.2. Вплив сімейного середовища та соціального оточення на професійне самовизначення підлітків в умовах соціальних змін

Сучасне суспільство, яке перебуває на етапі соціальних трансформацій, характеризується не лише посиленням матеріального та соціального

розшарування населення, а й впливом економічної нестабільності, суспільно-політичної напруженості та загостренням міжетнічних суперечностей і конфліктів.

Як уже зазначалося, професійне самовизначення підлітків є складним і багатогранним процесом, у якому поєднуються особистісні особливості, соціальні впливи та умови сучасного суспільства [41; 44].

В умовах соціальних змін, що характеризуються нестабільністю ринку праці, стрімким розвитком технологій та трансформацією ціннісних орієнтацій, цей процес набуває ще більшої складності та динамічності. Зокрема, підліток змушений одночасно орієнтуватися на власні інтереси, очікування соціального оточення та реальні можливості професійної реалізації.

У цьому контексті провідну роль відіграє сімейне середовище, яке є першою соціальною системою, що формує ставлення особистості до праці та майбутньої професії. Як підкреслюють О. Сидоренко та В. Мачульська, саме у сім'ї закладаються базові уявлення про відповідальність, успіх, освіту та життєві перспективи, які у подальшому впливають на професійні орієнтації підлітка [29, 17-18].

Проте сучасне суспільство характеризується помітними змінами у функціонуванні сім'ї як соціального інституту. Серед основних тенденцій спостерігаються послаблення родинних зв'язків, переважання нуклеарної сім'ї над розширеною, збільшення кількості осіб, які не перебувають у шлюбі, а також зростання професійної зайнятості жінок [10; 41]. Такі процеси описує М. Жилін, наголошуючи на трансформації ідентичності в сучасному соціальному середовищі [10, 64].

Одним із характерних явищ сучасності є поширення неповних сімей, у яких виховання дітей здійснює один із батьків [7; 37]. За таких умов особливого значення набувають дитячо-батьківські взаємини, оскільки саме вони значною мірою визначають рівень самостійності, впевненості у власних силах та здатності підлітка до прийняття рішень.

Зокрема, можна виокремити ключові аспекти впливу сім'ї на професійне самовизначення підлітків, які узгоджуються з дослідженнями Ю. Калюжної та О. Пінської:

— емоційно підтримувальні взаємини сприяють формуванню впевненості у власному професійному виборі;

— довіра та прийняття з боку батьків підсилюють здатність підлітка до самовизначення;

— надмірний контроль може обмежувати свободу професійного вибору;

— соціально-економічні умови сім'ї впливають на доступ до інформації про професії та можливості професійної реалізації [11; 26].

Важливо також враховувати загальну сімейну ситуацію розвитку, яку досліджують В. Купчишина та О. Лящ [16; 20]. У стабільних сімейних умовах підлітки частіше орієнтуються на довгострокове планування професійного майбутнього, тоді як у складніших життєвих обставинах переважає прагнення до швидкого прийняття рішень.

Поряд із сім'єю суттєвий вплив на професійне самовизначення має соціальне оточення підлітка, яке охоплює заклад освіти, однолітків, педагогів та інформаційний простір [39; 44]. Освітнє середовище формує первинні уявлення про професії, їх зміст і перспективи розвитку [39; 44]. Як зазначає Н. Ф. Шевченко, профорієнтаційна робота сприяє співвіднесенню індивідуальних здібностей підлітка з вимогами професійної діяльності [39, 152].

Отже, сімейне середовище та соціальне оточення є ключовими чинниками формування професійної орієнтації підлітків. Їхній вплив є взаємопов'язаним і набуває особливого значення в умовах сучасних соціальних трансформацій.

2.3. Роль сучасного інформаційного середовища та соціальних мереж у формуванні професійної ідентичності підлітків

Сьогодні інформаційне середовище, зокрема соціальні мережі, стало невід'ємною складовою життя підлітків і значною мірою впливає на формування їхніх уявлень про майбутню професію. Через постійний потік різноманітного контенту підлітки знайомляться з великою кількістю професій, історій успіху та моделей кар'єрного розвитку, що впливає на їхні інтереси та життєві орієнтири.

Під впливом інформаційних потоків змінюється сприйняття престижності та привабливості різних сфер діяльності, що нерідко позначається на професійних намірах підлітків [41; 45].

Водночас, надмірна кількість різнорідної інформації може створювати ефект розпорошеності вибору, коли підлітку складно зосередитися на одному напрямі та чітко визначити власні професійні пріоритети.

В умовах стрімкої цифровізації суттєво змінюється роль інформаційного простору у житті молоді, оскільки саме він дедалі частіше стає основним джерелом уявлень про світ професій [47; 50].

Позитивна роль інформаційного середовища полягає у розширенні доступу підлітків до професійної інформації. Завдяки сучасним цифровим ресурсам вони мають можливість у зручний спосіб дізнаватися про різні сфери діяльності, особливості роботи фахівців, вимоги до професійної підготовки та перспективи кар'єрного розвитку. Крім того, підлітки отримують змогу раніше визначати власні інтереси та співвідносити їх із реальними можливостями на ринку праці [11, 80].

Варто зазначити, що онлайн-середовище поєднує освітні платформи, соціальні мережі та розважальний контент, тому інформація про різні види професійної діяльності сприймається не завжди системно, а часто фрагментарно [47; 50]. У зв'язку з цим процес професійного самопізнання набуває більш динамічного, але водночас менш стабільного характеру, коли

уявлення про майбутню професію можуть змінюватися під впливом окремих інформаційних стимулів.

Важливим є і те, що формування професійних інтересів підлітків нерідко пов'язане з актуальними медійними трендами та популярними образами успішності, які активно поширюються у цифровому середовищі [42; 50]. У результаті професійне самовизначення все частіше відбувається на перетині реальних освітніх можливостей і віртуальних впливів, що не завжди відображають повну та об'єктивну картину професійної діяльності.

Не менш важливою є можливість долучення до професійних онлайн-спільнот та груп за інтересами. Соціальні мережі й цифрові платформи дозволяють підліткам знаходити однодумців, спостерігати за представниками різних професій і поступово формувати відчуття приналежності до певного професійного середовища. Така взаємодія розширює уявлення про реальні умови праці та сприяє розвитку первинних професійних орієнтацій [44; 47].

Важливим аспектом є також можливість самовираження, яку підлітки отримують у цифровому просторі [45; 50]. Вони ведуть особисті сторінки, створюють фото- та відеоконтент, діляться власними думками і захопленнями, часто неусвідомлено апробуючи себе у різних видах діяльності. Унаслідок цього поступово формується розуміння власних інтересів, здібностей і сфер діяльності, у яких підліток почувається найбільш упевнено. Крім того, така активність сприяє розвитку комунікативних навичок, уміння взаємодіяти з аудиторією, висловлювати власну позицію та презентувати себе.

Водночас вплив цифрового середовища супроводжується і низкою суттєвих ризиків [42; 50].

Одним із найбільш поширених є формування викривлених уявлень про професійну діяльність, оскільки у соціальних мережах часто транслюються ідеалізовані образи успішності, які не відображають реальних труднощів професійної діяльності.

Проблемним аспектом є також розрив між реальним і бажаним образом «Я» [42; 44; 50]. Постійне порівняння себе з іншими користувачами соціальних мереж може негативно впливати на самооцінку, знижувати впевненість у власних силах та ускладнювати процес прийняття професійних рішень.

Окрему увагу слід звернути і на психоемоційні ризики, пов’язані з активним використанням соціальних мереж. Тривале перебування у цифровому середовищі може спричиняти підвищену тривожність, емоційну нестабільність і зниження рівня саморегуляції. Додатковим негативним чинником є кібербулінг, який здатний суттєво впливати на психологічний стан підлітків та їхнє сприйняття себе.

Безпосередній вплив соціальних мереж на формування професійної ідентичності реалізується через низку психологічних механізмів:

− соціальне порівняння;

− активну самопрезентацію;

− формування так званої «уявної аудиторії», коли підліток постійно орієнтується на можливу оцінку з боку інших людей [42; 50].

Слід також наголосити на значному впливі парасоціальних зв’язків підлітків із блогерами та інфлюенсерами. Нерідко вони сприймаються як авторитетні фігури, на які молодь орієнтується під час вибору інтересів і навіть майбутньої професії. З одного боку, такий вплив може бути позитивним, оскільки мотивує до саморозвитку, освоєння нових видів діяльності та постановки професійних цілей. З іншого боку, існує ризик формування викривлених уявлень про професійну реалізацію, коли образ «легкого успіху», поширений у соціальних мережах, приховує реальні труднощі професійного становлення.

Варто також враховувати, що сучасний ринок праці перебуває у стані постійних змін. За таких умов підліткам стає складніше орієнтуватися у професійному просторі, а роль цифрового середовища як основного джерела інформації лише посилюється. Водночас вікові особливості підліткового

віку, зокрема недостатній рівень розвитку критичного мислення та емоційної саморегуляції, роблять підлітків більш уразливими до зовнішніх інформаційних впливів [44; 50].

Отже, сучасне інформаційне середовище та соціальні мережі відіграють вагому роль у формуванні професійної ідентичності підлітків. З одного боку, вони відкривають широкі можливості для пізнання світу професій, саморозвитку та розширення життєвих орієнтирів. З іншого боку, цифрове середовище може спричиняти викривлення уявлень про професійну діяльність та ускладнювати процес усвідомленого професійного вибору.

Підсумовуючи викладене у розділі 2 кваліфікаційної роботи бакалавра, зазначимо, що формування професійної ідентичності підлітків відбувається під впливом складної взаємодії зовнішнього соціального середовища та можливостей освітньої системи. В умовах сучасних соціальних змін цей процес набуває особливої динамічності, оскільки підлітки змушені орієнтуватися в умовах нестабільного ринку праці, інформаційного перевантаження та швидкої трансформації професійного простору. Соціальні чинники, формують первинні уявлення про професії та значною мірою визначають напрями професійних інтересів. Водночас освітні чинники забезпечують більш структурований і цілеспрямований вплив через профорієнтаційну роботу, якість навчання, практичну підготовку та психологічну підтримку.

Професійне самовизначення підлітків формується під одночасним впливом сімейного середовища та соціального оточення, які в умовах сучасних соціальних змін набувають особливої значущості. Сім’я закладає базові уявлення про працю, відповідальність і майбутню професію, визначаючи рівень підтримки, самостійності та впевненості підлітка у власному виборі. Соціальне середовище розширює уявлення про світ професій, однак у деяких випадках може й викривляти їх під впливом зовнішнього тиску або ідеалізованих образів професійної успішності.

Сучасне інформаційне середовище та соціальні мережі є важливими чинниками формування професійної ідентичності підлітків, оскільки суттєво впливають на їхні уявлення про світ професій, професійні інтереси та майбутній вибір. Зокрема, вони розширюють доступ до інформації, сприяють самопізнанню, розвитку комунікативних навичок і формуванню первинних професійних орієнтирів. Водночас надмірна візуалізація «успішних образів», соціальне порівняння та вплив інфлюенсерів можуть викривляти уявлення про професійну діяльність і знижувати впевненість підлітків у власному професійному виборі.

РОЗДІЛ 3.
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН

3.1. Організація та методика дослідження професійної ідентичності підлітків

Провівши аналіз психологічних особливостей формування професійної ідентичності підлітків та визначивши основні соціально-психологічні чинники професійного самовизначення, вважаємо доцільним перейти до емпіричного дослідження особливостей формування професійної ідентичності підлітків в умовах соціальних змін, а за результатами дослідження визначити напрями психологічного супроводу формування професійної ідентичності підлітків.

Вибірку дослідження склали 54 підлітки — учні 9-х класів Запорізької гімназії №109 Запорізької міської ради.

Дослідження проводилося в офлайн-форматі на базі закладу освіти шляхом психодіагностичного обстеження та анкетування підлітків у продовж березня-травня 2026 року.

Дослідження здійснювалося за добровільної згоди респондентів, відібраних відповідно до критеріїв належності до підліткового віку та залученості до освітнього процесу.

Підбір методичного матеріалу для емпіричного дослідження здійснювався з урахуванням наукових розробок українських і зарубіжних психологів. Із розглянутих психодіагностичних методик нами було обрано ті, які відповідають меті та завданням дослідження, а саме:

1. Диференційно-діагностичний опитувальник інтересів (ДДО) (адаптація О. Ігнатович) (Додаток А) [8] − застосовувався з метою

визначення професійних схильностей та провідних інтересів підлітків у контексті формування їхньої професійної ідентичності.

Методика ґрунтується на класифікації професій за п’ятьма типами: «людина – природа», «людина – техніка», «людина – людина», «людина – знакова система» та «людина – художній образ».

Опитувальник містить 20 пар альтернативних видів діяльності, серед яких респондент обирає один найбільш прийнятний варіант. Обробка результатів здійснюється шляхом підрахунку кількості позитивних виборів у кожному зі стовпчиків відповідей. За кожну обрану відповідь нараховується 1 бал, максимальний показник за окремою шкалою становить 8 балів. Переважання балів за певною шкалою свідчить про домінування відповідного типу професійної спрямованості та професійних інтересів досліджуваного.

2. Методика вивчення мотивів професійної мотивації (адаптація Л. Пляка, С. Огарь) (Додаток Б) [27, 28-32] − застосовувалася з метою діагностики провідних мотивів професійної діяльності у підлітків, що дозволяє визначити особливості їхньої професійної спрямованості та структури мотиваційної сфери.

Методика містить 20 тверджень, кожне з яких має три варіанти відповідей, що відображають різні мотиваційні орієнтації особистості.

У процесі обробки результатів виділяються чотири основні групи мотивів: мотиви власної праці, мотиви соціальної значущості праці, мотиви самоствердження в праці та мотиви професійної майстерності.

За кожну обрану відповідь нараховується 1 бал відповідно до ключа, після чого підраховується сума балів за кожною групою мотивів. Для визначення провідної мотиваційної спрямованості суми балів перших двох груп множаться на 2, а третя і четверта групи − на 3; найбільше отримане значення визначає домінуючу групу професійних мотивів досліджуваного.

3. Методика «Професійна ідентичність» (адаптація О. Радзімовської) (Додаток В) [22] спрямована на визначення рівня

сформованості професійного самовизначення підлітків та особливостей їхнього ставлення до вибору майбутньої професії. Метою методики є виявлення статусу професійної ідентичності особистості в процесі професійного самовизначення.

Опитувальник містить 20 запитань із чотирма варіантами відповідей, кожен із яких відповідає певному статусу професійної ідентичності.

Методика дозволяє визначити чотири основні статуси професійної ідентичності: невизначена професійна ідентичність, нав'язана професійна ідентичність, мораторій (криза вибору) професійної ідентичності та сформована професійна ідентичність.

Обробка результатів здійснюється за ключем шляхом підрахунку балів за кожною шкалою. Чим вищий показник за певною шкалою, тим більш вираженим є відповідний статус професійної ідентичності у досліджуваного. Для визначення середнього показника суму балів за кожною шкалою ділять на 10. Значення понад 4 бали свідчать про достатній рівень сформованості відповідного статусу, а показники в межах 5,0–5,5 балів вважаються нормативними.

Розкривши методи, методики і процедуру дослідження можемо переходити до результатів дослідження та їх інтерпретації.

3.2. Особливості сформованості професійної ідентичності підлітків в умовах соціальних змін

Результати емпіричного дослідження дали змогу визначити особливості сформованості професійної ідентичності підлітків в умовах сучасних соціальних змін та виявити чинники, які впливають на процес їхнього професійного самовизначення. Аналіз отриманих даних здійснювався з урахуванням кількісних і якісних показників, що забезпечило комплексне вивчення досліджуваної проблеми. Інтерпретація результатів дозволила встановити характер прояву різних типів професійної спрямованості та окреслити особливості професійного становлення підлітків.

Результати діагностичного обстеження підлітків за методикою «Диференційно-діагностичний опитувальник інтересів» представлені у Додатку Г, а узагальнені показники — у таблиці 3.1. Аналіз отриманих результатів дає можливість визначити провідні типи професійних інтересів підлітків та особливості їхньої професійної спрямованості.

Таблиця 3.1 − Розподіл підлітків за типом професійних інтересів за методикою «Диференційно-діагностичний опитувальник інтересів»

№ з/п	Тип професії	Кількість учасників	Частка, %
1	«Людина -природа»	0	0
2	«Людина - техніка»	27	50
3	«Людина - людина»	12	22,2
4	«Людина - знакова система»	3	5,6
5	«Людина - художній образ»	12	22,2

Проілюструємо наведені у таблиці 3.1. дані на рисунку 3.1.

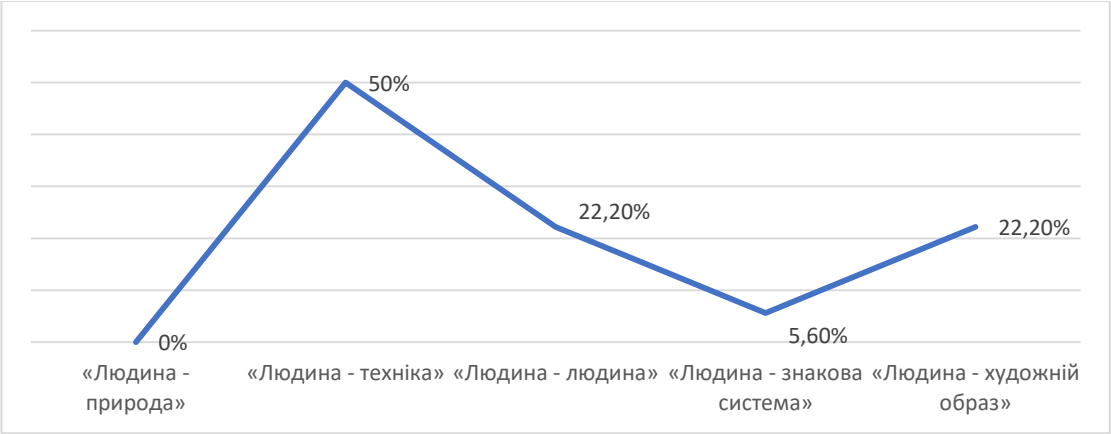

Рисунок 3.1 − Розподіл підлітків за типом професійних інтересів за методикою «Диференційно-діагностичний опитувальник інтересів»

Результати таблиці 3.1 свідчать про те, що серед опитаних підлітків переважає професійний тип «людина — техніка» — 27 осіб (50 %). Це вказує на домінування інтересу до технічної, практико-орієнтованої та предметно-перетворювальної діяльності.

Типи «людина — людина» та «людина — художній образ» представлені однаковою кількістю респондентів — по 12 осіб (22,2 %), що свідчить про наявність вираженої соціальної спрямованості, комунікативних здібностей і творчих інтересів у частини підлітків.

Тип «людина — знакова система» виявлено у 3 осіб (5,6 %), що може свідчити про меншу орієнтацію респондентів на аналітичну, обліково-інформаційну та символічну діяльність. Водночас тип «людина — природа» у вибірці не виявлено.

Отримані результати дають підстави стверджувати, що у структурі професійних інтересів підлітків переважають технічна та соціально-творча спрямованість, які є важливою основою подальшого професійного самовизначення.

Аналіз результатів за статтю показав певні відмінності у професійних інтересах респондентів. Зокрема, серед хлопців (n = 27) домінує тип «людина — техніка» — 24 особи (88,9 %), що відображає виражену схильність до технічного мислення та практичної діяльності. Тип «людина — знакова система» представлений 3 особами (11,1 %), тоді як інші типи професійної спрямованості у цій групі не виявлені.

Серед дівчат (n = 27) переважають типи «людина — художній образ» — 12 осіб (44,4 %) та «людина — людина» — 11 осіб (40,7 %), що свідчить про виражену творчу та соціальну спрямованість. Тип «людина — знакова система» виявлено у 3 осіб (11,1 %). Типи «людина — техніка» та «людина — природа» серед дівчат не представлені.

Загалом результати дослідження свідчать про наявність гендерних особливостей професійної спрямованості підлітків, що проявляються у переважанні технічних інтересів серед хлопців і соціально-творчих інтересів серед дівчат. Отримані дані підтверджують, що професійні інтереси є важливим компонентом формування професійної ідентичності підлітків в умовах сучасних соціальних змін.

З метою вивчення особливостей професійної мотивації підлітків учасникам дослідження було запропоновано пройти методику «Методика вивчення мотивів професійної мотивації». Загальні результати тестування наведено у Додатку Д, а узагальнені показники у відсотковому співвідношенні представлено у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Узагальнені дані розподілу мотивів професійної мотивації підлітків за Методикою вивчення мотивів професійної мотивації

№ з/п	Групи мотивів	Кількість учасників	Частка, %
1	Мотиви власної праці	16	29,6
2	Мотиви соціальної значущості праці	13	24,1
3	Мотиви самоствердження в праці	12	22,2
4	Мотиви професійної майстерності	8	14,8
5	Змішані мотиви	5	9,3

Проілюструємо наведені у таблиці 3.2. дані на рисунку 3.2.

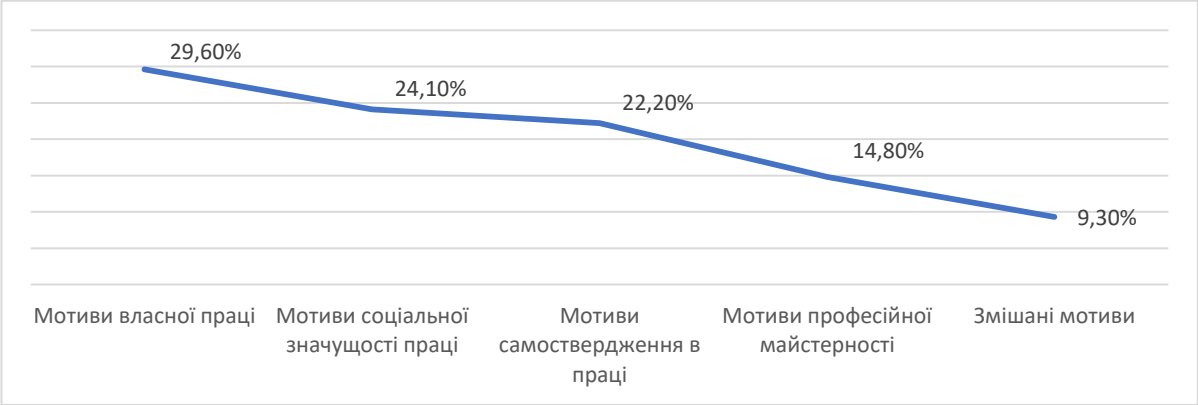

Рисунок 3.2 – Розподіл підлітків за мотивами професійної мотивації підлітків за Методикою вивчення мотивів професійної мотивації

Результати таблиці 3.2 та рисунка 3.2 свідчать про те, що серед підлітків найбільш поширеними є мотиви власної праці — 16 осіб (29,6 %). Це вказує на домінування інтересу до самого процесу діяльності, внутрішньої залученості та отримання задоволення від виконання роботи.

Друге місце займають мотиви соціальної значущості праці — 13 осіб (24,1 %), що свідчить про орієнтацію частини респондентів на суспільну користь та значущість професійної діяльності для інших людей.

Мотиви самоствердження у праці виявлено у 12 осіб (22,2 %), що відображає прагнення підлітків до визнання, підтвердження власної компетентності та досягнення успіху через професійну діяльність.

Менш вираженими є мотиви професійної майстерності — 8 осіб (14,8 %), що свідчить про відносно нижчу орієнтацію респондентів на вдосконалення професійних навичок і досягнення високого рівня професіоналізму.

Змішані мотиви виявлено у 5 осіб (9,3 %), що характеризує поєднання різних мотиваційних орієнтацій без чітко вираженої домінанти.

Аналіз результатів за статтю показав певні відмінності у структурі професійної мотивації підлітків. Зокрема, серед хлопців (n = 27) переважають мотиви власної праці — 10 осіб (37,0 %) та мотиви самоствердження у праці — 7 осіб (25,9 %), що свідчить про орієнтацію на результат діяльності, прагнення до особистих досягнень і професійного визнання. Мотиви соціальної значущості праці представлені у 6 осіб (22,2 %), а мотиви професійної майстерності — у 4 осіб (14,8 %).

Серед дівчат (n = 27) найбільш поширеними є мотиви власної праці — 9 осіб (33,3 %) та мотиви соціальної значущості праці — 8 осіб (29,6 %), що свідчить про поєднання внутрішньої мотивації до професійної діяльності та орієнтації на її суспільну користь. Мотиви професійної майстерності та мотиви самоствердження у праці представлені однаковою кількістю респондентів — по 5 осіб (18,5 %).

Загалом результати дослідження свідчать про переважання внутрішніх мотивів професійної діяльності серед підлітків, зокрема мотивів власної праці. Водночас соціальна спрямованість і прагнення до професійного розвитку також займають важливе місце у структурі професійної мотивації респондентів. Отримані результати дають підстави стверджувати про

наявність достатнього рівня внутрішньої готовності частини підлітків до професійного самовизначення та формування професійної ідентичності.

З метою визначення актуального статусу професійної ідентичності особистості у процесі професійного самовизначення та дослідження ставлення респондентів до професійного вибору, професійних планів і власного професійного майбутнього учасникам дослідження було запропоновано пройти методику «Професійна ідентичність». Загальні результати тестування наведено у Додатку Е, а узагальнені показники представлено у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 – Узагальнені дані сформованості професійної ідентичності підлітків за Методикою «Професійна ідентичність»

Статус професійної ідентичності	Кількість учасників	Частка, %	Рівень вираженості
Невизначена професійна ідентичність	10	18,5	Низький
Нав’язана професійна ідентичність	8	14,9	Низький
Мораторій (криза вибору) професійної ідентичності	18	33,3	Середній
Сформована професійна ідентичність	18	33,3	Середній–високий

Проілюструємо наведені у таблиці 3.3. дані на рисунку 3.3.

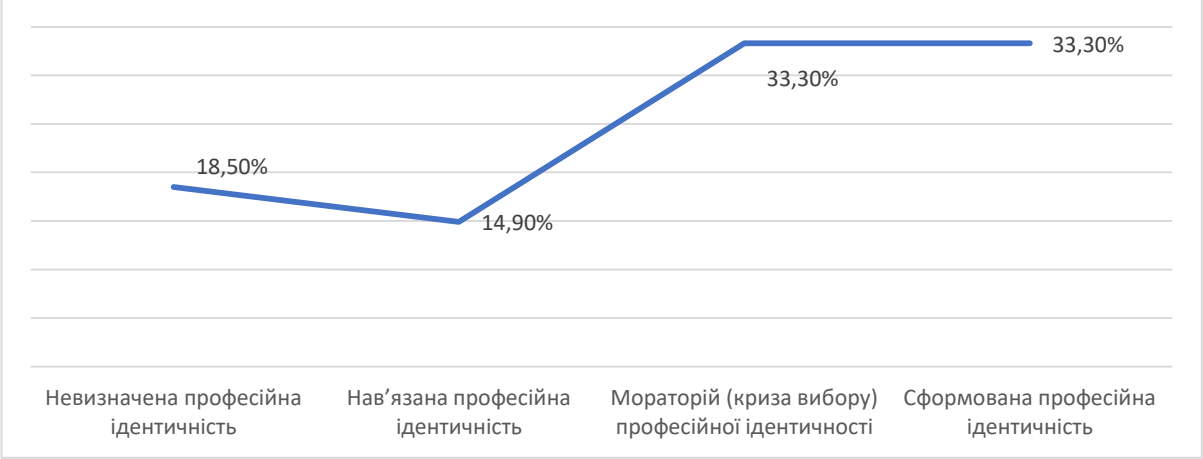

Рисунок 3.3 – Узагальнені дані сформованості професійної ідентичності підлітків за Методикою «Професійна ідентичність»

Як свідчать результати таблиці 3.3 та рисунка 3.3, у структурі професійної ідентичності підлітків спостерігається неоднорідний розподіл статусів. Найбільшу частку становлять респонденти з мораторієм професійної ідентичності — 18 осіб (33,3 %) та зі сформованою професійною ідентичністю — також 18 осіб (33,3 %). Це свідчить про те, що значна частина підлітків або перебуває у процесі активного професійного пошуку, або вже має відносно сформовані професійні орієнтири та уявлення про власне професійне майбутнє.

Невизначена професійна ідентичність виявлена у 10 осіб (18,5 %), що свідчить про недостатній рівень професійного самовизначення та нечіткість професійних намірів частини респондентів. Найменш представленою є група підлітків із нав’язаною професійною ідентичністю — 8 осіб (14,9 %), що може вказувати на відносно невисокий рівень зовнішнього тиску у процесі професійного вибору.

Загалом результати дослідження демонструють, що переважна частина підлітків перебуває на етапі активного професійного пошуку або вже має сформовану професійну ідентичність. Це свідчить про достатній рівень усвідомлення власних професійних інтересів і професійних перспектив у значної частини респондентів.

Гендерний аналіз показав незначні відмінності між групами хлопців і дівчат. Зокрема, серед підлітків зі сформованою професійною ідентичністю дещо переважають дівчата, тоді як у групі з мораторієм професійної ідентичності спостерігається незначна перевага хлопців. У групах із невизначеною та нав’язаною професійною ідентичністю суттєвих гендерних відмінностей не виявлено, що свідчить про відносно однаковий вплив соціальних чинників на процес професійного самовизначення незалежно від статі респондентів.

З метою проведення кореляційного аналізу між показниками, отриманими за результатами тестування за обраними психодіагностичними методиками, було здійснено обчислення середніх значень досліджуваних змінних.

Зокрема:

− середнє значення за методикою «Диференційно-діагностичний опитувальник інтересів» становить 3,00 бали;

− середнє значення за Методикою вивчення мотивів професійної мотивації становить 2,50 бали;

− середнє значення за методикою «Професійна ідентичність» становить 2,81 бали.

Зазначимо, що для визначення взаємозв'язків між досліджуваними показниками було використано коефіцієнт кореляції Пірсона (r), значення якого можуть варіюватися в межах від −1 до +1.

Узагальнені середні показники за використаними методиками наведено у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4 − Середнє значення змінних за трьома діагностичними методиками

Методика	Середній показник
«Диференційно-діагностичний опитувальник інтересів»	3,00 бали
Методика вивчення мотивів професійної мотивації	2,50 бали
Методика Професійна ідентичність»	2,81 бали

На основі отриманих результатів було здійснено аналіз взаємозв'язків між професійними інтересами, професійною мотивацією та рівнем сформованості професійної ідентичності підлітків.

Результати кореляційного аналізу дозволили встановити такі тенденції взаємозв'язків:

− між професійними інтересами підлітків (за методикою «Диференційно-діагностичний опитувальник інтересів»; M = 3,00) та рівнем сформованості професійної ідентичності (за методикою «Професійна ідентичність»; M = 2,81) виявлено позитивний взаємозв'язок, що свідчить про те, що більш виражені професійні інтереси пов'язані з вищим рівнем професійного самовизначення;

− між професійними мотивами (за Методикою вивчення мотивів професійної мотивації; M = 2,50) та професійними інтересами (за методикою «Диференційно-діагностичний опитувальник інтересів»; M = 3,00) простежується взаємозалежність, що вказує на узгодженість мотиваційної та інтересової сфер у процесі професійного вибору підлітків;

− між професійними мотивами (M = 2,50) та рівнем професійної ідентичності (M = 2,81) також виявлено позитивний зв'язок, що свідчить про те, що вища мотиваційна залученість пов'язана з більш сформованою професійною ідентичністю;

− загалом отримані результати свідчать про наявність узгодженості між професійними інтересами, професійними мотивами та рівнем професійної ідентичності як ключовими компонентами професійного самовизначення підлітків.

Отже, результати кореляційного аналізу свідчать про наявність позитивних взаємозв'язків між професійними інтересами, професійними мотивами та рівнем сформованості професійної ідентичності підлітків, що вказує на їхню взаємну узгодженість у структурі професійного самовизначення. Отримані дані дозволяють зробити висновок, що більш виражені професійні інтереси та вища мотиваційна залученість пов'язані з більш високим рівнем сформованості професійної ідентичності, що підтверджує цілісність процесу професійного вибору у підлітковому віці.

Результати емпіричного дослідження загалом підтвердили висунуту гіпотезу. У процесі дослідження було встановлено, що рівень сформованості професійної ідентичності підлітків пов'язаний з особливостями їхніх професійних інтересів та професійної мотивації. Зокрема, підлітки з більш вираженими професійними інтересами та внутрішньою професійною мотивацією демонструють вищий рівень сформованості професійної ідентичності, більш усвідомлене ставлення до професійного вибору та чіткіші професійні орієнтири.

Отримані результати також засвідчили наявність позитивних взаємозв’язків між професійними інтересами, професійними мотивами та статусом професійної ідентичності, що підтверджує взаємообумовленість цих компонентів у структурі професійного самовизначення підлітків в умовах сучасних соціальних змін.

3.3. Програма психологічного супроводу формування професійної ідентичності підлітків

Результати емпіричного дослідження дозволили встановити, що у структурі професійної ідентичності підлітків переважають статуси мораторію та сформованої професійної ідентичності, що свідчить про одночасну наявність активного професійного пошуку та відносно сформованих професійних планів. Водночас значна частина підлітків має невизначену або нав’язану професійну ідентичність, що вказує на недостатню сформованість професійних інтересів, зовнішню зумовленість професійного вибору та нестійкість професійного самовизначення.

Крім того, у досліджуваній вибірці виявлено домінування технічного та соціально-художнього типів професійних інтересів, а у структурі професійної мотивації — переважання мотивів власної праці та соціальної значущості. Встановлені взаємозв’язки між професійними інтересами, мотивацією та рівнем сформованості професійної ідентичності підтверджують їхню взаємообумовленість у процесі професійного самовизначення підлітків.

Отримані результати зумовлюють необхідність цілеспрямованого психологічного супроводу, спрямованого на розвиток усвідомленого професійного вибору, внутрішньої мотивації та стабілізацію професійних інтересів. Це стало підґрунтям для розроблення програми психологічного супроводу формування професійної ідентичності підлітків.

Мета програми — психологічний супровід процесу формування професійної ідентичності підлітків шляхом розвитку усвідомлених

професійних інтересів, внутрішньої мотивації, навичок професійного самовизначення та зниження впливу зовнішньо зумовлених чинників професійного вибору.

Завдання програми:

1. Розвиток усвідомленості власних професійних інтересів та здібностей.

2. Формування внутрішньої професійної мотивації та орієнтації на саморозвиток.

3. Зниження впливу нав’язаних соціальних очікувань у процесі професійного вибору.

4. Підтримка підлітків у стані професійного мораторію та невизначеності.

5. Формування навичок планування професійного майбутнього.

Основні методи роботи:

– профорієнтаційні бесіди та консультації;

– тренінгові вправи з самопізнання;

– групові дискусії;

– профдіагностичні та рефлексивні вправи;

– моделювання професійних ситуацій;

– методи розвитку критичного мислення;

– елементи коучингового підходу.

Принципи реалізації програми: добровільність участі, активність, індивідуальний підхід, конфіденційність, системність, поступовість формування професійної ідентичності, опора на позитивний потенціал особистості.

Структуру програми представлено у Додатку Ж.

Заняття 1. Усвідомлення власних професійних інтересів.

– Вправа «Що мені справді цікаво».

– Аналіз результатів, отриманих підлітками під час діагностики за методикою «Диференційно-діагностичний опитувальник інтересів (ДДО)» (адаптація О. Ігнатович).

– Рефлексія «Мої сильні сторони».

Заняття 2. Дослідження професійних типів і можливостей.

– Ознайомлення з типами професій (за «Диференційно-діагностичним опитувальником інтересів (ДДО)».

– Вправа «Мій професійний профіль».

– Групове обговорення.

Заняття 3. Формування професійної мотивації.

– Вправа «Чому я хочу обрати цю професію».

– Розрізнення внутрішніх і зовнішніх мотивів.

– Рефлексивне завдання.

Заняття 4. Подолання невизначеності та професійного мораторію.

– Вправа «Мій вибір зараз».

– Аналіз альтернатив професійного розвитку.

– Робота з невпевненістю.

Заняття 5. Формування професійного плану.

– Вправа «Мій професійний шлях».

– Побудова індивідуальної траєкторії.

– Підсумкова рефлексія.

Очікувані результати програми:

1. Підвищення рівня усвідомленості професійних інтересів підлітків.
2. Посилення внутрішньої професійної мотивації.
3. Зниження впливу зовнішньо нав’язаних професійних рішень.
4. Сприяння переходу підлітків від стану професійного мораторію до більш сформованої професійної ідентичності.
5. Формування реалістичних професійних планів і стратегій саморозвитку.

Отже, розроблена програма психологічного супроводу спрямована на цілеспрямоване формування професійної ідентичності підлітків шляхом розвитку усвідомлених професійних інтересів, внутрішньої мотивації та

навичок самостійного професійного вибору. Реалізація програми може сприяти зниженню впливу зовнішньо нав’язаних рішень, підтримці підлітків у стані професійної невизначеності та переходу до більш сформованої професійної ідентичності. Програма має практичну значущість для профорієнтаційної роботи у закладах освіти та може бути використана у діяльності психологічної служб.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та емпіричне дослідження психологічних особливостей формування професійної ідентичності підлітків в умовах соціальних змін. Результати проведеного дослідження дали змогу сформулювати такі висновки відповідно до поставлених завдань.

Проаналізовано наукові підходи до розуміння ідентичності та професійної ідентичності у психологічній науці. Встановлено, що професійна ідентичність розглядається як складне багатовимірне психологічне утворення, яке відображає усвідомлення особистістю своєї належності до певної професії та професійної спільноти. Її формування відбувається у процесі професійної соціалізації, ідентифікації та самовизначення й охоплює когнітивний, мотиваційний і ціннісний компоненти. Професійна ідентичність є динамічним утворенням, що змінюється під впливом освітнього процесу, набутого досвіду, рефлексії та умов соціального середовища. Її розвиток проходить послідовні етапи — від первинного усвідомлення професійних інтересів до сформованої професійної позиції.

Охарактеризовано психологічні особливості підліткового віку у контексті професійного самовизначення. Визначено, що підлітковий вік є одним із ключових періодів професійного становлення особистості, оскільки саме в цей час активно формуються самосвідомість, система цінностей та первинні уявлення про майбутню професійну діяльність. Встановлено, що розвиток абстрактного мислення, навичок самоаналізу, емоційна нестійкість і підвищена чутливість до зовнішніх оцінок суттєво впливають на процес професійного вибору. Формування професійних намірів відбувається під впливом як зовнішніх чинників — сімейного оточення, освітнього середовища, однолітків та медіапростору, — так і внутрішніх чинників, серед яких провідними є професійні інтереси, мотивація, самооцінка та

індивідуальні здібності. У результаті взаємодії зазначених чинників поступово формується готовність підлітка до усвідомленого професійного вибору та подальшої самореалізації.

Визначено вплив соціальних трансформацій на процес формування професійної ідентичності підлітків. З'ясовано, що сучасні соціальні зміни суттєво ускладнюють процес професійного самовизначення підлітків, водночас розширюючи можливості професійної реалізації. Швидке оновлення ринку праці, поява нових сфер діяльності та технологічні інновації змінюють традиційне уявлення про професійну стабільність, посилюючи потребу у безперервному професійному розвитку та готовності до змін. За таких умов професійна ідентичність постає як гнучке динамічне утворення, здатне трансформуватися під впливом соціально-економічних, культурних та інформаційних чинників.

Досліджено соціально-психологічні чинники формування професійної ідентичності підлітків. Встановлено, що професійна ідентичність формується під комплексним впливом сім'ї, однолітків, соціально-економічних умов, інформаційного простору та освітнього середовища. У сукупності ці чинники визначають первинні професійні уявлення підлітків і роблять процес професійного самовизначення більш варіативним і суперечливим. Сім'я та найближче соціальне оточення формують базові цінності й ставлення до праці, однак можуть як підтримувати професійний вибір підлітка, так і обмежувати його. Інформаційне середовище розширює можливості професійного самопізнання, проте нерідко формує спрощені або викривлені уявлення про професії. У зв'язку з цим важливою умовою формування усвідомленої професійної ідентичності є збалансований вплив соціальних та освітніх чинників.

Емпірично дослідивши рівень сформованості професійної ідентичності підлітків та її особливості в умовах соціальних змін, ми встановили, що у структурі професійних інтересів респондентів переважає тип професійної спрямованості «людина–техніка», тоді як типи «людина–людина» та

«людина−художній образ» представлені меншою мірою. У структурі професійної мотивації домінують мотиви власної праці та мотиви соціальної значущості праці, що свідчить про переважання внутрішньої мотиваційної спрямованості підлітків. Аналіз статусів професійної ідентичності показав, що значна частина респондентів перебуває у стані професійного мораторію або має сформовану професійну ідентичність, тоді як невизначена та нав'язана професійна ідентичність виявлені у меншої кількості досліджуваних. Результати кореляційного аналізу засвідчили наявність позитивних взаємозв'язків між професійними інтересами, професійною мотивацією та рівнем сформованості професійної ідентичності. Отримані результати підтвердили висунуту гіпотезу дослідження про те, що рівень сформованості професійної ідентичності підлітків в умовах соціальних змін пов'язаний із особливостями їхніх професійних інтересів та професійної мотивації. Встановлено, що більш виражені професійні інтереси та внутрішня професійна мотивація пов'язані з вищим рівнем сформованості професійної ідентичності, тоді як недостатня визначеність професійних інтересів і зовнішня зумовленість професійного вибору характерні для підлітків зі станом невизначеної професійної ідентичності та професійного мораторію.

Розроблено програму психологічного супроводу формування професійної ідентичності підлітків, створену на основі результатів емпіричного дослідження. Програма спрямована на розвиток усвідомлених професійних інтересів, формування внутрішньої професійної мотивації та розвиток навичок самостійного й обґрунтованого професійного вибору. Її реалізація передбачає зниження впливу зовнішньо нав'язаних чинників професійного самовизначення, підтримку підлітків у стані професійної невизначеності та професійного мораторію, а також сприяє формуванню більш зрілої професійної ідентичності та підвищенню рівня професійної готовності підлітків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амурова Я. В. Чинники комфортного соціально-психологічного клімату в колективі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2023. №2. С. 17-20. URL : https://surl.li/uvyvpy (дата звернення : 02.04.2026).

2. Бабенко І. В. Негативний імідж як носій деструктивної енергії. *Слово і справа Антона Макаренка: український та європейський контексти :* матеріали XXII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 16-17 березня 2023 р.). С. 101−104. URL : https://surl.lu/ekzzzr (дата звернення : 02.04.2026).

3. Бойда С. Соціально-психологічні аспекти управління персоналом підприємств у нестабільних зовнішніх умовах. *Економіка та суспільство.* 2022. №46. URL : https://surl.li/ijaqmt (дата звернення : 02.04.2026).

4. Вишньовський В. В., Омельчук, Л. В. Формування професійної самосвідомості особистості студентів-психологів. *Актуальні задачі сучасних технологій* : матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів. 2023. С. 317-318 (м. Тернопіль, 6-7 грудня 2023 р.). URL : https://surl.li/cylkju (дата звернення: 04.04.2026).

5. Гірняк Г. С., Городова Ю. Ю. Особливості виникнення емоційної напруженості у студентів ВНЗ. *Актуальні задачі сучасних технологій :* зб. тез доп. V Міжнар. наук.-техн. конф. молодих учених та студентів (м. Тернопіль, 17−18 листопада 2016 р.). Тернопіль : ТНТУ ім. Івана Пулюя, 2016. Т. 2. С. 320–321. URL : https://surl.li/xtuyxs (дата звернення: 04.04.2026).

6. Глущенко Л., Пілявоз Т., Коваль Н. Управління персоналом у сучасній структурі управління підприємством. *Економіка та суспільство*. 2022. №35. URL : https://surl.lu/rqfabu (дата звернення : 05.04.2026).

7. Гулак Л.С. Особливості поняття «етнічна ідентичність» як важлива складова самосвідомості особистості. *Габітус.* Серія : Психологія особистості. 2024. Вип. 59. С. 128–134. DOI : https://doi.org/10.32782/2663-5208.2 024.59.21 (дата звернення: 20.04.2026).

8. Диференційно-діагностичний опитувальник інтересів (ДДО) (адаптація О. Ігнатович). URL : https://testoteka.info/uk/test/career/ddo (дата звернення: 20.04.2026).

9. Дьоміна Г. А., Сидоренко О. Б. Роль перфекціонізму у формуванні професійної ідентичності майбутнього психолога. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2023. №3. С. 19-25. DOI : https://doi.org/10.32782/2709-3093/2023.3/04.

10. Жилін М. Аналіз ідентичності з погляду індивідуалістичної та соціальної психології. *Вісник Львівського університету.* 2020. Вип. 6. С. 63–71. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlups_2020_6_12 (дата звернення: 02.05.2026).

11. Калюжна Ю. І. Особливості розвитку мотивації вибору професії у підлітків. *Психологія і особистість*. 2015. №1. С. 71-82. DOI : https://doi.org/10.33989/2226-4078.2015.1.149522.

12. Корнещук В. В., Стога Т. А. Результати пілотного дослідження професійної ідентичності майбутніх фахівців із соціальної роботи. *Психологія та соціальна робот*а. 2023. №1. С. 14-21. DOI : https://doi.org/10.32782/2707-0409.2023.1.2.

13. Королевич Ю. І. Роль лідера у створенні ефективної системи управління: баланс авторитарності та демократичності. *Розвиток агропромислового комплексу та сільських територій під час війни :* збірник матеріалів Науково-практичного форуму, (29 травня 2024 року). С. 57−61. URL : https://surl.lt/xtvcjx (дата звернення: 04.05.2026).

14. Коць М., Кордунова Н. Роль психодизайну у формуванні професійної ідентичності. *Соціальна адаптація особистості в сучасному суспільстві із циклу: психологічні складові сталого розвитку суспільства: пошук психологічного обґрунтування викликів сучасності :* матеріали XI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Луцьк, 16-20 грудня 2024 р.) / за заг. ред. Я. О. Гошовського, Ж. П. Вірної, Д. Т. Гошовської, О. Є. Іванашко. Луцьк : ПП Іванюк В. П, 2024. С. 153−155. URL : https://surl.li/ybkdhj (дата звернення: 04.05.2026).

15. Корнещук В. В., Стога Т. А. Результати пілотного дослідження професійної ідентичності майбутніх фахівців із соціальної роботи. *Психологія та соціальна робота*. 2023. №1. С. 14-21. DOI : https://doi.org/10.32782/2707-0409.2023.1.2.

16. Купчишина В. Теоретичні аспекти дослідження змісту поняття «ідентичність» як психологічного феномену. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського.* Серія : Психологія. 2025. Том 36 (75) № 1. С. 12-17. DOI : https://doi.org/10.32782/2709-3093/2025.1/03.

17. Кушнір Ю. В., Оверчук В.А., Шпортун О.М. Вікова та спеціальна психологія : навчальний посібник. Вінниця : Центр оперативного друку «Документ Принт», 2020. 384 с. URL : https://surl.li/xlwypd (дата звернення: 04.04.2026).

18. Лиманкіна А.І. Психологічна сутність поняття «особистісна ідентичність. *Габітус.* 2023. Вип. 45. С. 146–150. DOI : https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.45.24 (дата звернення: 05.05.2026).

19. Лобанова Д. Р. Професійна ідентичність студентів – психологів. *Проблеми розвитку ідентичності особистості в освітньому просторі* : матеріали ІІ круглого столу (м. Київ, 19 жовтня 2023 року) / за ред. А. Б. Коваленко, І. В. Остапенко. Київ : Міленіум, ВЦ «Просвіта», 2023. С. 57−63. URL : https://surl.li/wqqzdw (дата звернення: 05.05.2026).

20. Лящ О.П. Професійна ідентичність як чинник само здійснення особистості. *Габітус.* 2020. Вип. 14. С. 189–193. DOI : https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.14.31 (дата звернення: 04.05.2026).

21. Матохнюк Л. О., Максименко Ю. Б. Ідентичність особистості в сучасному інформаційному просторі. *PhD Thesis.* Тернопіль, 2018. С. 311–312. URL : https://surl.li/lkvtua (дата звернення: 08.05.2026).

22. Методика «Професійна ідентичність» (адаптація О. Радзімовської). URL : https://surl.li/mcbbvh (дата звернення: 08.05.2026).

23. Нужна О. Стиль керівництва та його вплив на реалізацію функцій спілкування у діловій комунікації. *Economic journal of Lesya Ukrainka Volyn*

National University. 2021. №4(28). С. 81-87. DOI : https://doi.org/10.29038/2786-4618-2021-04-81-87

24. Остапенко І.В., Коваленко А.Б. Регіональні відмінності в національній ідентифікації та уявленнях про майбутнє української молоді. *Проблеми розвитку ідентичності особистості в освітньому просторі :* збірник матеріалів ІІ круглого столу, (м. Київ, 19 жовтня 2023 р.). Київ : Міленіум, ВЦ «Просвіта», 2023. С. 67–74. URL : https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737990 (дата звернення: 09.05.2026).

25. Перетятько Л. Г., Тесленко М. М. Професійна самоідентичність майбутніх психологів у закладах вищої освіти. *Психологія і особистість.* 2022. № 2 (22). С. 139-152. DOI : https://doi.org/10.33989/2226-4078.2022.2.265493.

26. Пінська О. Психологічні аспекти професійного самовизначення в ранньому юнацькому віці. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*. №12. С. 39-50. DOI : https://doi.org/10.31812/psychology.v12i.5735.

27. Пляка Л.В., Огарь С.В. Психодіагностичний комплекс з вивчення особистості студента : практ. посібник / Л.В. Пляка, С.В. Огарь. Харків : НФаУ, 2016. 124 с. URL : https://dspace.nuph.edu.ua/handle/123456789/20959 (дата звернення: 09.05.2026).

28. Сахно П. І. Теслик Н. М. Вікова психологія. Суми : Сумський державний університет, 2024. 190 с. URL : https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/97861 (дата звернення: 09.05.2026).

29. Сидоренко О.Б., Мачульська В.В. Особливості формування професійної ідентичності у студентів психологів. *New Horizons in Academic Research* : conference Proceedings of the 1st International Conference, February 17–19. 2021.Caracas, Venezuela, Primedia elaunch LLC. 2021. P. 15–23. URL : https://ispic.ngo-seb.com/assets/files/1_conf_17_19.02.2021.pdf#page=16 (дата звернення: 09.05.2026).

30. Соснюк О.П., Остапенко І.В. Культурні коди як маркери національної ідентичності: можливості актуалізації в освітньому просторі. *Проблеми розвитку ідентичності особистості в освітньому просторі :* збірник матеріалів ІІІ круглого столу, (м. Київ, 15 жовтня 2024 р.). Київ : Міленіум, ВЦ «Просвіта», 2023. С. 93–103. URL : https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743278 (дата звернення: 03.05.2026).

31. Сорока А. М. Соціально-психологічні засади організації управлінської діяльності. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2020. №4. С. 43-47. DOI : https://doi.org/10.31673/2415-8089.2020.044347.

32. Сочинський А. Ціннісно-мотиваційна сфера особистості в умовах кризи в юнацькому віці. *Актуальні проблеми психічного здоров'я :* збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської студентської інтернет-конференції (25 травня 2023 р.). С. 85–87. URL : https://eprints.zu.edu.ua/38917 (дата звернення: 04.05.2026).

33. Сухенко Я. Теоретичний аналіз психологічних досліджень професійної ідентичності. *Наука і молодь – 2023 : пріоритетні напрями глобалізаційних змін :* матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (м. Київ, 14 квітня 2023 р.). Випуск 8. Київ : Навчально-науковий інститут менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2023. С. 333−336. URL : http://umo.edu.ua/materiali-konferencij-nimp (дата звернення: 04.05.2026).

34. Фурман А.В., Дубно А.В. Психодіагностична компетентність соціального працівника : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 102 с. URL : https://surl.lt/tinhxr (дата звернення: 04.05.2026).

35. Череп О. Особливості управління персоналом в умовах воєнного стану в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. №48. URL : https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2214/2136 (дата звернення : 02.05.2026).

36. Чертюк В. В. Формування стилю управління в сучасних організаціях. *VIII Всеукраїнська науково-технічна конференція магістрантів і студентів ТДАТУ*. Кафедра суспільно-гуманітарних наук: матеріали VIII Всеукр. наук.- техн. конф., (м. Мелітополь, 01-18 листопада 2020 р.). Мелітополь : ТДАТУ, 2020. С. 49−50. URL : https://surl.li/fyvzom (дата звернення: 04.05.2026).

37. Чіп Р. С., Кормило О. М., Гончаровська Г. Ф. Психологічні особливості розвитку особистісної ідентичності підлітків. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія : Психологія. 2022. Вип. 1. С. 126−130. DOI : https://doi.org/10.24919/2312-8437.49.255841.

38. Чхеайло А. А. Аналіз сучасних соціально-психологічних методів управління персоналом. *Соціальна економіка.* 2020. №60. С. 203-213. URL : irbis-nbuv.gov.ua (дата звернення: 07.05.2026).

39. Шевченко Н.Ф. Дослідження психолого-педагогічних умов формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів професійно-технічної освіти. *Insight: the psychological dimensions of society*. 2023. №9. С. 148-167. DOI : https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-9.

40. Шевчук Ю., Грига М. Теоретичний аналіз ідентичності як особистісного змінювання молоді. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти.* Серія : «Педагогіка. Психологія». 2023. №4. С. 134-138. DOI : https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2023-4.20.

41. Ярошко М., Ярошко П. М., Гулич М. М. Особливості змісту особистісної ідентифікації в підлітковому віці у контексті сучасного розвитку суспільства. *Проблеми гуманітарних наук.* Серія : Психологія. 2021. Вип. 49. С. 134−147. DOI : https://doi.org/10.24919/2312-8437.49.255841.

42. Branje S., de Moor L., Spitzer J., Becht A. Dynamics of Identity Development in Adolescence: A Decade in Review. *Journal of Research on Adolescence*. 2021. Vol. 31, № 4. P. 908–927. DOI : https://doi.org/10.1111/jora.12678.

43. Christiaens A. H. T., Becht A. I., Branje S. Educational identity statuses: Stability and change across the secondary school transition. *European Journal of Personality.* 2023. Vol. 38, № 4. P. 71. DOI : https://doi.org/10.1177/08902070231212971.

44. Klimstra T. A., Hale W. W., Raaijmakers Q. A. W., Branje S. J. T., Meeus W. H. J. The Role of School in Adolescents' Identity Development. A Literature Review. *Educational Psychology Review*. 2019. Vol. 31. P. 35–63. DOI : https://doi.org/10.1007/s10648-018-9447-1.

45. Main K., Bouton B. D., Pendergast D., Whitaker N. The Importance of Social and Emotional Skills During Adolescence to Promote a Positive Social Identity: A Systematic Literature Review and Reflection Using Bronfenbrenner's Bioecological Theory. *Education Sciences*. 2025. Vol. 15, № 2. P. 258. DOI : https://doi.org/10.3390/educsci15020258.

46. Meca A., Schwartz S. J., Benet-Martínez V., et al. Longitudinal Profiles of Cultural Identity Processes and Associations with Psychosocial Outcomes Among Adolescents Participating in the Identity Project in Italy. *Journal of Youth and Adolescence.* 2024. Vol. 53. P. 2443–2459. URL : https://link.springer.com/article/10.1007/s10964-024-02022-6 (дата звернення : 02.05.2026).

47. Negru-Subțirică O. Educational identity processes in adolescence: An analysis of longitudinal evidence and the role of educational systems. *Child Development Perspectives*. 2024. Vol. 18, № 2. P. 97–103. DOI : https://doi.org/10.1111/cdep.12504.

48. Schwartz S. J., Klimstra T. A., Luyckx K., et al. Identity Matters for Well-Being: The Longitudinal Associations Between Identity Processes and Well-Being in Adolescents with Different Cultural Backgrounds. *Journal of Youth and Adolescence.* 2024. Vol. 53. P. 910–926. URL : https://link.springer.com/article/10.1007/s10964-023-01901-8 (дата звернення : 02.05.2026).

49. Timar-Anton C., Negru-Subțirică O., Damian L. E. The Role of Parental Socio-Economic Status and Perceived Career-Related Behaviors in Developmental Trajectories of Educational Identity in Adolescence: A Four-Wave Study. *European Journal of Personality*. 2023. Vol. 37. № 6. P. 480. DOI : https://doi.org/10.1177/08902070221150480.

50. Van der Wal R. C., Van den Berg Y. H. M., Konijn E. A. Social media: a digital social mirror for identity development during adolescence. *Current Psychology*. 2024. Vol. 43. P. 22170–22180. URL : https://link.springer.com/article/10.1007/s12144-024-05980-z (дата звернення : 07.05.2026).

ДОДАТКИ

Додаток А

«Диференційно-діагностичний опитувальник інтересів (ДДО)»

(адаптація О. Ігнатович)

Мета: діагностика схильностей та професійних інтересів старшокласників (для відбору згідно з класифікацією типів професій).

Зміст методики: у кожній із 20 пар запропонованих видів діяльності виберіть тільки один вид і у відповідній клітинці листка відповідей поставите знак «+». Час обстеження необмежений. Над запитаннями не потрібно довго задумуватися і тому зазвичай на виконання завдання потрібно 20-30 хв.

Інструкція: «Припустимо, що після відповідного навчання Ви зможете виконувати будь-яку роботу. Та якби Вам довелось вибирати із двох можливостей, якій би роботі Ви віддали перевагу?»

Текст опитувальника

1а	Доглядати за тваринами	або	**1б**	Обслуговувати машини, прибори, (слідкувати, регулювати)
2а	Допомагати хворим людям	або	**2б**	Складати таблиці, схеми, програми для обчислювальних машин
3а	Слідкувати за якістю книжкових ілюстрацій, плакатів, художніх листівок, аудіо-відеокасет	або	**3б**	Слідкувати за станом, розвитком рослин
4а	Обробляти матеріали (дерево, тканину, залізо, пластмасу тощо)	або	**4б**	Доводити товари до споживача, рекламувати, продавати
5а	Обговорювати науково-популярні книги, статті	або	**5б**	Обговорювати художні книги (або п’єси, концерти)
6а	Вирощувати молодняк (тварин певної породи)	або	**6б**	Переконувати однолітків, знайомих у виконанні будь-яких дій (трудових, навчальних, спортивних)
7а	Копіювати малюнки, зображення (або налагоджувати музичні інструменти)	або	**7б**	Керувати будь-яким вантажним чи транспортним засобом, трактором, тепловозом тощо
8а	Повідомляти, роз’яснювати людям потрібну їм інформацію (в бюро довідок, на екскурсії тощо	або	**8б**	Оформляти виставки, вітрини (або приймати участь в підготовці п’єс, концертів)

9а	Ремонтувати речі, вироби (одяг, техніку), житло	або	**9б**	Шукати і виправляти помилки в текстах, таблицях, малюнках
10а	Лікувати тварин	або	**10б**	Виконувати обчислення і підрахунки
11а	Виводити нові сорти рослин	або	**11б**	Конструювати, проектувати нові види промислових виробів (машини, одяг, будинки, продукти харчування тощо
12а	Вирішувати конфліктні ситуації між людьми, переконувати, роз'яснювати, наказувати, заохочувати	або	**12б**	Розбиратися в кресленні, схемах, таблицях (перевіряти, уточнювати, приводити в порядок)
13а	Спостерігати, вивчати роботу гуртків художньої самодіяльності	або	**13б**	Спостерігати, вивчати життя мікробів
14а	Обслуговувати, налагоджувати медичні прибори, апарати	або	**14б**	Надати людям медичну допомогу при пораненнях, вивихах, опіках тощо
15а	Художньо описувати, зображувати події (що спостерігаються і уявляються)	або	**15б**	Складати точні описи-звіти про явища, події, що спостерігаються, об'єкти, що вимірюються, тощо
16а	Робити лабораторні аналізи в лікарні	або	**16б**	Приймати, оглядати хворих, розмовляти з ними, призначати лікування
17а	Фарбувати або розписувати стіни приміщень, поверхню виробів	або	**17б**	Здійснювати монтаж або збір машин, приборів
18а	Організовувати культпоходи ровесників в театри, музеї, екскурсії, туристичні походи тощо	або	**18б**	Грати на сцені, приймати участь у концертах
19а	Виготовляти за ескізами деталі, вироби (машини, одяг), будувати будинки	або	**19б**	Займатися кресленнями, копіювати ескізи, карти
20а	Вести боротьбу з хворобами рослин, із шкідниками лісу, саду	або	**20б**	Працювати на клавішних машинах (друкарській машині, телетайпі, клавіатурі комп'ютера)

1. 1а, 3б, 6а,10а, 11а, 13б, 16а,20а

2. 1б, 4а, 7б, 9а, 11б, 14а, 17б, 19а

3. 2а,4б, 6б, 8а, 12а, 14б, 16б, 18а

4. 2б, 5а, 9б, 10б, 12б, 15а, 19б, 20б

5. 3а, 5б, 7а, 8б, 13а, 15б, 17а, 18б

Інтерпретація отриманих даних.

Лист відповідей складений так, щоб можна було підрахувати кількість знаків «+» в кожному із 5-ти стовпчиків, які відповідають певному типу

професій. Підрахуйте, який тип професії одержав максимальну кількість знаків «+».

Назви типів професій за стовпчиками:

1. «Людина - природа» − професії, пов’язані з рослинництвом, тваринництвом, лісовим господарством (тобто, об’єктом праці є живі організми та нежива природа): агроном, тваринник, зоотехнік, ветеринар, садівник, лісник, геолог, нафтовик, гірник, фізик, хімік - неорганік, географ тощо.

2. «Людина - техніка» − технічні професії (об’єктом праці служать технічні системи, машини, устаткування, матеріали, енергія): токар, слюсар, шофер, конструктор, інженер, тракторист, радіотехнік, сантехнік тощо.

3. «Людина - людина» − професії, пов’язані з обслуговуванням людей, із спілкуванням (предметом праці є люди, групи, колективи): офіціант, продавець, вчитель, вихователь, юрист, лікар, психолог, соціолог; керівник класу, групи, гуртка, підприємства, дипломат, міліціонер, провідник тощо.

4. «Людина - знакова система» − професії, пов’язані з обліком, базами даних, цифровими та буквеними знаками, в тому числі і музичні спеціальності (об’єктом праці є умовні знаки, шифри, коди, таблиці): коректори, програмісти, секретарі, статисти, оператори ЕОМ, бібліотекарі, комірники, економісти тощо.

5. «Людина - художній образ» − творчі спеціальності (об’єктом праці є художні образи, їх елементи і особливості): фотограф, художник, поет, письменник, артист, музикант, ювелір, композитор, дизайнер, модельєр тощо.

Примітка: Багато професій можна віднести до кількох типів, наприклад, артист − до 5 і 3 типу, письменник − до 4 і 5. Змішаними є професії більшості керівників, у тому числі керівників гуртків, класоводів, класних керівників.

Додаток Б

Методика вивчення мотивів професійної мотивації

(адаптація Л. Пляка, С. Огарь)

Методика призначена для виявлення мотивів професійної діяльності.

Інструкція. Пропонований опитувальник складається з ряду тверджень, кожне з яких має три різні закінчення. Необхідно з трьох варіантів закінчення вибрати найбільш прийнятий для Вас. Будьте уважні: для кожного твердження треба вибрати й позначити лише одну відповідь. Відповідаючи на запитання, не намагайтеся створити приємне враження. Важливим є не конкретна відповідь, а сумарний бал за серією запитань.

Текст опитувальника

1. Мені подобається:

А) виконувати будь-яку роботу, якщо я знаю, що моя праця не пропаде даремно;

Б) навчатися всьому новому для того, щоб це допомогло мені в житті;

В) робити все якомога краще тому, що це допоможе мені в житті.

2. Я думаю, що:

А) потрібно робити все, що доручають, якомога краще, оскільки це допоможе мені в житті;

Б) своєю працею потрібно приносити користь людям, тоді вони відповідатимуть тим же;

В) можна займатися чим завгодно, якщо це наближає досягнення поставленої мети.

3. Я люблю:

А) пізнавати щось нове, якщо мені це знадобиться в майбутньому;

Б) виконувати будь-яку роботу якомога краще, якщо це хто-небудь помітить; В) робити будь-яку справу якомога краще, оскільки це тішить інших.

4. Я вважаю, що:

А) основне в будь-якій праці – це те, що вона приносить користь

іншим;

Б) у житті необхідно все випробувати, спробувати свої сили в усьому;

В) у житті основне – це постійно вчитися всьому новому.

5. Мені приємно:

А) коли я роблю справу так добре, наскільки можу;

Б) коли моя праця приносить користь іншим, оскільки це найважливіше у будь-якій праці;

В) робити будь-що, оскільки працювати завжди приємно.

6. Мене приваблює:

А) процес опанування новими знаннями й навичками;

Б) виконання будь-якої роботи на межі моїх можливостей;

В) процес роботи, яка приносить очевидну користь іншим.

7. Я впевнений у тому, що будь-яка праця цікава тоді, коли:

А) вона важлива й відповідальна;

Б) вона приносить користь;

В) я можу майстерно її виконати.

8. Мені подобається:

А) бути майстром своєї справи;

Б) робити щось самому, без допомоги старших;

В) постійно навчатися чомусь новому.

9. Мені цікаво:

А) вчитися;

Б) займатися тією справою, яку помічають інші;

В) працювати.

10. Я думаю, що:

А) було б краще, якби б результати моєї праці завжди помічали інші;

Б) у будь-якій праці важливий результат;

В) необхідно швидше оволодівати потрібними знаннями й навичками, щоб можна було самому робити все, чого захочеться.

11. Мені хочеться:

А) займатися тільки тим, що мені приємно;

Б) будь-яку справу робити якомога краще, оскільки лише за такої умови її можна зробити добре;

В) щоб моя праця давала користь іншим, оскільки це допоможе мені в майбутньому.

12. Мені цікаво:

А) коли я роблю якусь справу настільки добре, що мало хто так може зробити;

Б) коли я вчуся робити те, чого не вмів робити раніше;

В) робити те, що привертає до мене увагу.

13. Я люблю:

А) робити те, що всіма дуже цінується;

Б) робити будь-яку справу, якщо мені не заважають;

В) коли я чимось зайнятий.

14. Мені хочеться:

А) виконувати будь-яку роботу, оскільки мене цікавить результат;

Б) виконувати ту роботу, яка приносить користь;

В) виконувати ту роботу, яка мені подобається.

15. Я вважаю, що:

А) у будь-якій справі найцікавіше – її процес;

Б) у будь-якій справі найцікавіше – її результат;

В) у будь-якій справі найцікавіше – те, наскільки вона важлива для інших людей.

16. Мені приємно:

А) навчатися всьому, що потім знадобиться в житті;

Б) навчатися всьому новому, незалежно від того, наскільки це потрібно;

В) навчатися, оскільки подобається сам процес навчання.

17. Мене приваблюють:

А) перспектива, яка відкривається після закінчення навчання;

Б) те, що після навчання я стану потрібною людиною;

В) у навчанні те, що воно корисне для мене.

18. Я впевнений у тому, що:

А) те, чого я навчусь, завжди мені знадобиться;

Б) мені завжди буде подобатися навчатися;

В) після навчання я стану потрібною людиною.

19. Мені подобається:

А) коли результат моєї праці помічають інші;

Б) коли я виконую свою роботу майстерно;

В) коли я виконую будь-яку справу настільки добре, що більшість так не зможе.

20. Мені цікаво:

А) коли я якісно виконую доручену мені справу;

Б) робити все те, що помічають інші;

В) коли всі знають, що я працюю на своєму місці.

Обробка результатів

Методика призначена для виявлення мотивів професійної діяльності. Серед них умовно виділяють чотири основні групи:

1 – *мотиви власної праці;*

2 – *мотиви соціальної значущості праці;*

3 – *мотиви самоствердження в праці;*

4 – *мотиви професійної майстерності.*

Після заповнення бланку відповідей підраховують суму кружечків у кожному стовпчику (один кружечок – один бал). Спочатку підраховують абсолютну суму балів за кожною з чотирьох груп мотивів.

Для цього знаходять суму окремо за кожним стовпчиком:

1,1–1,6 *(мотиви власної праці);*

2,1–2,6 *(мотиви соціальної значущості праці);*

3,1–3,4 *(мотиви самоствердження в праці);*

4,1–4,4 *(мотиви професійної майстерності).*

Для визначення провідної групи мотивів отримані абсолютні суми балів першої та другої груп необхідно помножити на 2, а третьої і четвертої – на 3. Отримане найбільше число відповідає провідній групі мотивів.

Додаток В

Методика «Професійна ідентичність» (адаптація О. Радзімовської)

Тест «Професійна ідентичність» дозволить визначити, на якій із сходинок, які людина проходить у процесі професійного самовизначення, знаходишся ти зараз, а заразом і замислитись над своїм ставленням до проблем, пов'язаних із професійним самовизначенням.

Змістовна інтерпретація

Чим вище сума балів, набрана тобою за кожним із статусів, тим більшою мірою можна застосувати до тебе його характеристику.

Можна виділити чотири статуси професійної ідентичності – сходинки, які людина проходить у процесі професійного самовизначення.

Невизначена професійна ідентичність

Вибір життєвого шляху не зроблено, чіткі уявлення про кар'єру відсутні, але людина навіть не замислюється про це.

Стан характерний для учнів, які не мають чітких професійних цілей і планів і навіть не намагаються їх сформувати, вибудувати варіанти свого професійного розвитку. Найчастіше цей статус мають підлітки, батьки яких не хочуть або не мають часу проявляти активний інтерес до професійного майбутнього своїх дітей. Такий статус буває і у підлітків, які звикли жити поточними бажаннями, що недостатньо усвідомлюють важливість, вибору майбутньої професії.

Нав'язана професійна ідентичність

Людина має сформовані уявлення про своє професійне майбутнє, але вони нав'язані ззовні (наприклад, батьками) і не є результатом самостійного вибору.

Стан характерний для людини, яка вибрала свій професійний шлях, але зробила це не в результаті самостійних роздумів, а прислухавшись до думки авторитетних для нього людей – батьків чи друзів. На якийсь час це зазвичай забезпечує комфортний стан, дозволяючи уникнути переживань з приводу власного майбутнього. Але немає жодної гарантії, що обрана таким шляхом професія відповідатиме інтересам та здібностям самої людини. Тому такий вибір надалі цілком може призвести до розчарування.

Мораторій (криза вибору) професійної ідентичності

Людина усвідомлює проблему вибору професії і перебуває у процесі її вирішення, але найбільш підходящий варіант ще визначено.

Такий стан характерний для людини, що досліджує альтернативні варіанти подальшого професійного розвитку та активно намагається вийти з цього стану, ухваливши осмислене рішення про своє майбутнє. Ці юнаки та дівчата розмірковують про можливі варіанти професійного розвитку, приміряють на себе різні професійні ролі, прагнуть якнайбільше дізнатися про різні спеціальності та шляхи їх отримання. На цій стадії нерідко складаються нестійкі стосунки з батьками та друзями: повне порозуміння може швидко змінюватись нерозумінням, і навпаки. Як правило, більшість людей після кризи вибору переходить до стану сформованої ідентичності, рідше – до нав'язаної ідентичності.

Сформована професійна ідентичність. Професійні плани визначено, що є результатом осмисленого самостійного рішення.

Ці юнаки дівчата готові зробити усвідомлений вибір подальшого професійного розвитку або вже його зробили. Вони впевнені, що ухвалили правильне рішення про своє професійне майбутнє. Цей статус мають ті юнаки та дівчата, які самостійно сформували систему знань про себе, професійні цінності, та життєві переконання. Вони можуть усвідомлено вибудовувати своє життя, бо визначились, чого хочуть досягти.

Як використовувати отриману в результаті тестування інформацію? По-перше, ти визначив сходинку, на якій перебуваєш, а отже, можеш припускати, куди можна крокувати далі. По-друге, ми сподіваємося, що ти зрозумів: пошук своєї професії – це такий процес, який практично неминуче проходить через етап кризи (на стадії мораторію ідентичності). На цьому етапі більшість молодих людей занепокоєні своїм професійним майбутнім, невпевненість у власних силах, переживання з приводу невизначеності життєвих перспектив. Якщо хочеш, щоб твоя майбутня професія була обрана осмислено, її потрібно «вистраждати», пройти через кризу, а не відмахуватися від неї, розмірковуючи за принципом «поки що рано про це думати» або «про моє майбутнє потурбуються батьки».

ПИТАННЯ:

1. Мене не турбує моє професійне майбутнє.

a) Згодний/на, ще не настав час вирішувати, де мені далі вчитися чи працювати.

b) Згодний/на, я впевнена, що мої батьки допоможуть мені у професійному майбутньому.

c) Згодний/на, тому що я вже давно все вирішила щодо свого професійного майбутнього, тому немає сенсу турбуватися.

d) Не згодний/на, адже якщо про майбутнє не турбуватися зараз, то потім буде надто пізно.

2. Мені важко ухвалити рішення, куди піти вчитися далі.

a) Згодний/на, тому що мене цікавить відразу кілька спеціальностей, які хотілося б отримати.

b) Згодний/на, тому я краще прислухаюся до думки авторитетної людини (батьків, гарного знайомого, друга).

c) Не згодний/на, я вже прийняла рішення про те, де я буду вчитися або працюватиму надалі.

d) Не згодний/на, оскільки ще поки що не замислювалася над цією проблемою.

3. Я регулярно вивчаю попит на представників тієї спеціальності, яку я планую отримати.

a) Згодний/на, адже від попиту на ринку праці залежить, яку спеціальність я виберу.

b) Не згодний/на, оскільки батьки знають краще, яку спеціальність мені запропонувати.

c) Не згодний/на, тому що час аналізувати попит на професії ще не настав.

d) Не згодний/на, я вже вирішила, що все одно отримаю ту спеціальність, яку я хочу.

4. Я досі не обговорювала із батьками мої майбутні професійні плани.

a) Згодний/на, тому що мої батьки вже давно вирішили, ким я буду,

і зі мною не радилися з цього питання.

b) Не згодний/на, мої батьки якраз постійно зі мною обговорюють мої професійні уподобання.

c) Згодний/на, у нас у сім'ї не прийнято обговорювати мої проблеми, тим більше професійні плани.

d) Не згодний/на, ми з батьками давно все обговорили, і я ухвалила рішення щодо своєї майбутньої професії.

5. Мої батьки вибрали мені подальшу спеціальність.

a) Згодний/на, і треба визнати, що вони взагалі краще за мене розбираються в цьому питанні.

b) Не згодний/на, але ми регулярно обговорюємо питання моєї майбутньої спеціальності.

c) Не згодний/на, оскільки батьки не втручаються у мої проблеми з вибором професії.

d) Не згодний/на, оскільки вибір спеціальності був скоріш моїм самостійним рішенням, ніж їх.

6. Мені добре зрозумілі мої майбутні професійні плани.

a) Згодний/на, тому що вибудувати їх мені допомогли батьки (знайомі), які є фахівцями у цій професійній галузі.

b) Згодний/на, оскільки я побудувала їх самостійно, ґрунтуючись на власному життєвому досвіді.

c) Не згодний/на, тому що у мене немає бажання будувати професійні плани: нехай буде як буде.

d) Не згодний/на, саме зараз я намагаюся вибудувати ці професійні плани.

7. На мої професійні цілі сильно впливає думка моїх батьків.

a) Не згодний/на, у моїх батьків ніколи не виникало бажання визначати мої професійні цілі.

b) Згодний/на, оскільки мої батьки з дитинства говорили мені, ким я маю стати.

c) Згодний/на, цілі ще сформульовані слабо, але остаточне рішення буде все-таки прийнято мною, а не батьками.

d) Згодний/на, тому що батьки, звичайно, взяли участь в обговоренні цього питання, але все-таки рішення вже прийнято мною самостійно

8. Думаю, мені ще зарано замислюватися над питаннями побудови моєї кар'єри.

a) Згодний/на, тому що моя кар'єра все одно залежатиме від рішення моєї родини.

b) Згодний/на, мені й раніше у житті не доводилося стикатися з питаннями побудови кар'єри.

c) Не згодний/на, вже настав той момент, коли потрібно вибирати, як далі будувати свою кар'єру.

d) Не згодний/на, я вже давно і точно вирішила, яким чином я буду вибудовувати свою кар'єру.

9. Вже точно вирішено, яку спеціальність я хочу отримати після закінчення школи.

a) Не згодний/на, тому що я ще не думала над своєю конкретною спеціальністю.

b) Згодний/на, і я можу точно назвати навчальний заклад та спеціальність, яку я отримаю.

c) Згодний/на, тому що мої батьки вже повідомили мені, на кого і де я буду далі вчитися.

d) Не згодний/на, мені важко зрозуміти, яка спеціальність підходить саме мені.

10. Друзі радять мені, яку освіту краще здобути.

a) Згодний/на, ми з ними часто обговорюємо це питання, але я намагаюся будувати свої професійні плани самостійно.

b) Згодний/на, і я збираюся разом з подругою отримати однакову освіту, прислухавшись до її думки.

c) Не згоднй/на, тому що обмірковувати свою майбутню кар'єру нам з друзями ніколи, у нас є багато цікавіших справ.

d) Не згодний/на, я вже ухвалила рішення щодо свого майбутнього без допомоги друзів.

11. Для мене неважливо, де саме вчитися надалі.

a) Згодний/на, тому що для мене головне – отримати спеціальність, про яку давно мріяла, а не конкретне місце навчання.

b) Згодний/на, оскільки впевнений, що батьки (родичі) все одно влаштують мене на хорошу роботу після навчання.

c) Згодний/на, оскільки професійне навчання - не головне в житті.

d) Не згодний/на, тому що від вибору навчального закладу залежить якість моєї освіти.

12. Я боюся без поради своїх батьків приймати відповідальні рішення щодо моєї подальшої професійної діяльності.

a) Згодний/на, я роблю спроби зорієнтуватися у професійному житті, але поки важко вибрати щось одне.

b) Не згодний/на, тому що мої батьки все одно не хочуть і не можуть мені нічого порадити.

c) Згодний/на, оскільки мої батьки з дитинства допомагають мені, контролюючи багато подій у моєму житті, у тому числі і в плані вибору професії.

d) Не згодний/на, своє рішення з цього питання я вже ухвалила абсолютно самостійно.

13. Я нечасто думаю про моє професійне майбутнє.

a) Не згодний/на, над цією проблемою я думаю досить часто.

b) Згодний/на, тому що я знаю, мої батьки зроблять так, щоб у мене в житті все влаштувалося чудово.

c) Згодний/на, думаю, мені ще рано над цим розмірковувати.

d) Згодний/на, тому що я все вже вирішила для себе і зараз концентрую свою увагу на інших проблемах.

14. У мене на прикметі кілька навчальних закладів, куди я хотіла б піти вчитися.

a) Не згодний/на, тому що мої батьки вже обрали для мене конкретний навчальний заклад, де я далі й буду вчитися.

b) Не згодний/на, я сама хочу вчитися тільки в одному, цілком певному навчальному закладі.

c) Згодний/на, я якраз вибираю один із професійних навчальних закладів.

d) Не згодний/на, іноді мені здається, що я сама не знаю, чого хочу від майбутнього.

15. Життєві проблеми не зможуть мені завадити досягти поставлених професійних цілей.

a) Згодний/на, оскільки знаю, що мої батьки чи родичі зроблять все, щоб ці цілі здійснилися.

b) Не згодний/на, у мене поки що немає професійних цілей.

c) Згодний/на, тому що я добре усвідомлюю свої професійні цілі і прагну до них.

d) Не згодний/на, я ще не до кінця розумію, у чому ці цілі.

16. У нас вдома часто розгоряються бурхливі суперечки щодо моєї майбутньої кар'єри.

a) Не згодний/на, оскільки мої батьки все вже вирішили і з ними вже марно сперечатися.

b) Не згодний/на, тому що мої батьки не особливо цікавляться питанням моєї кар'єри.

c) Не згодний/на, адже з приводу кар'єри я все вже вирішила сама і сперечатися зі мною все одно марно.

d) Згодний/на, я раджуся з батьками, хоча іноді наші погляди щодо мого майбутнього можуть розходитися.

17. Мене мало цікавить інформація про те, як вибудовувати кар'єру в різних професійних галузях.

a) Згодний/на, тому що мої батьки вже вибрали мені майбутню сферу діяльності і немає потреби збирати будь-яку додаткову інформацію.

b) Згодний/на, тому що я вже прийняла рішення про те, ким я буду і де вчитимуся, і не варто гаяти час на вивчення цієї інформації.

c) Не згодний/на, я якраз зараз активно аналізую особливості кар'єри в різних сферах діяльності.

d) Згодний/на, мене взагалі мало цікавить інформація про те, де і як можна вибудовувати кар'єру.

18. Я маю на прикметі кілька напрямків професійного розвитку.

a) Згодний/на, але вони були визначені наперед моїми батьками (родичами).

b) Не згодний/на, я орієнтуюсь всього на один професійний напрямок.

c) Не згодний/на, я про них поки що не замислювалася.

d) Згодний/на, таких напрямів поки що кілька, і я не вирішила, який з них для мене основний.

19. Я добре уявляю своє подальше професійне життя.

a) Не згодний/на, поки моє професійне майбутнє - це безліч альтернатив.

b) Не згодний/на, але я впевнена, що мої батьки влаштують мене на хорошу роботу, де кар'єра мені буде забезпечена.

c) Не згодний/на, тому що мені не хочеться занурюватися у професійне життя, у мене є й важливіші проблеми.

d) Згодний/на, і я вже роблю перші кроки моїм професійним шляхом.

20. Батьки надали мені можливість зробити мій професійний вибір самостійно.

a) Не згодний/на, тому що мої батьки взагалі не беруть участь у моєму професійному виборі.

b) Згодний/на, але ми все одно ще обговорюємо мій професійний вибір.

c) Не згодний/на, тому що батьки вважають, що при самостійному виборі я можу помилитися.

d) Згодний/на, і я вже зробив/ла свій професійний вибір.

Чим вище сума балів, набрана тобою за кожним із статусів, тим більшою мірою можна застосувати до тебе його характеристику.

Невизначена професійна ідентичність: 10 балі − середнє значення.

Нав’язана професійна ідентичність: 5 балів − статус нижче середнього.

Мораторій (криза вибору) професійної ідентичності: 5 балів − статус нижче середнього.

Сформована професійна ідентичність: 4 бали − статус нижче середнього.

Порівняльна таблиця змінених запитань опитувальника:

№	Вихідна анкета (варіанти відповідей)	Модифікована анкета (варіанти відповідей)
3а	Згоден, адже від попиту на ринку праці залежить, яку спеціальність я виберу	Згоден, адже мій вибір спеціальності залежить від попиту на ринку праці.
3б	Не згоден, оскільки батьки знають краще, яку спеціальність мені запропонувати	Не згоден, оскільки батьки вивчили попит на професії та запропонували мені, яку спеціальність вибрати.
9	Вже точно вирішено, яку спеціальність хочу отримати після закінчення школи.	Вже точно вирішено, за якою спеціальністю я надалі навчатимусь або (і) працюватиму.
9а	Не згоден, бо ще не думав над своєю конкретною спеціальністю.	Не згоден, тому що я ще не думав про це серйозно.
9б	Згоден, і я можу точно назвати навчальний заклад та спеціальність, яку я отримаю.	Згоден, і я можу точно назвати навчальний заклад і спеціальність, за якою я працюватиму.
9в	Згоден, тому що мої батьки вже повідомили мені, на кого і де я далі вчитимуся.	Згоден, тому що мої батьки вже повідомили мені, на кого і де я далі вчитимуся, ким працюватиму.
10	Друзі радять мені, яку освіту краще здобути.	Друзі радили мені, яку освіту краще здобути.
10а	Згоден, ми з ними часто обговорюємо це питання, але я намагаюся будувати свої професійні плани самостійно.	Згоден, ми з ними часто обговорювали та обговорюємо це питання, але я намагаюся будувати свої професійні плани самостійно.
14	У мене на прикметі кілька навчальних закладів, куди я міг би піти вчитися.	У мене на прикметі було кілька навчальних закладів, куди я міг би піти вчитися.
14а	Не згоден, тому що мої батьки вже визначили мене в конкретний навчальний заклад, де я далі і вчитимуся	Не згоден, оскільки мої батьки вже визначили мене до конкретного навчального закладу, не залишивши мені вибору
14б	Не згоден, я сам хочу вчитися лише в одному, цілком певному навчальному закладі	Не згоден, я хотів навчатися лише в одному, цілком певному навчальному закладі
14в	Згоден, я якраз обираю один із професійних навчальних закладів	Згоден, я вибирав цей навчальний заклад, але, можливо, надалі продовжу навчання в іншому

Ключ

№ питання	Професійна ідентичність			
	Невизначена	**Нав'язана**	**Мораторій**	**Сформована**
1.	а — 2	б — 1	г — 1	в — 1
2.	г — 1	б — 1	а — 2	в — 1
3.	в — 1	б — 1	а — 2	г — 1
4.	в — 1	а — 2	б — 1	г — 1
5.	в — 1	а — 2	б — 1	г — 1
6.	в — 1	а — 1	г — 1	б — 2
7.	а — 1	б — 2	в — 1	г — 1
8.	б — 2	а — 1	в — 1	г — 1
9.	а — 1	в — 1	г — 1	б — 2
10.	в — 1	б — 2	а — 1	г — 1
11.	в — 2	б — 1	г — 1	а — 1
12.	б — 1	в — 2	а — 1	г — 1
13.	в — 2	б — 1	а — 1	г — 1
14.	г — 1	а — 1	в — 2	б — 1
15.	б — 1	а — 1	г — 1	в — 2
16.	б — 1	а — 1	г — 2	с — 1
17.	г — 2	а — 1	с — 1	б — 1
18.	в — 1	а — 1	г — 2	б — 1
19.	в — 1	б — 1	а — 1	г — 2
20.	а — 1	в — 1	б — 1	г — 2

Для визначення середнього балу, отримані за категорією бали, поділяли на 10. Оцінки, що перевищують 4 бали свідчать про сприятливий стан досліджуваного, оцінки менше 4 балів свідчать про зворотне. Нормальні оцінки активності розміщуються в діапазоні 5,0 – 5,5 балів.

Додаток Г

Протокол проходження методики «Диференційно-діагностичний опитувальник інтересів (ДДО)»

(адаптація О. Ігнатович)

Учасник	Ім'я	Стать	Вік	20 пар запропонованих видів діяльності																			
				1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1	Софія М.	Ж	14	А	А	А	А	А	Б	Б	А	Б	А	А	А	Б	Б	А	А	А	А	А	А
2	Андрій К.	Ч	14	А	А	А	А	А	А	Б	А	Б	А	А	А	Б	Б	А	А	А	А	А	А
3	Олена Д.	Ж	15	Б	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	А	А	А	Б	Б	Б	Б	Б	Б
4	Богдан С.	Ч	14	А	А	Б	А	А	Б	Б	А	Б	А	Б	А	Б	Б	А	А	А	А	Б	А
5	Катерина П.	Ж	14	А	А	Б	А	Б	Б	А	А	Б	А	Б	Б	А	А	А	А	А	А	Б	А
6	Владислав М.	Ч	15	А	Б	А	А	А	Б	А	А	А	А	А	А	А	А	А	А	А	Б	А	Б
7	Юлія В.	Ж	14	Б	А	А	А	Б	Б	А	А	Б	Б	А	А	А	А	А	Б	А	А	А	А
8	Дмитро Р.	Ч	14	А	А	А	А	Б	Б	А	А	Б	А	А	А	А	А	А	А	А	А	А	А
9	Анастасія Н.	Ж	15	А	Б	Б	А	А	Б	А	А	Б	А	Б	Б	А	А	А	А	А	Б	А	Б
10	Єгор Т.	Ч	14	А	А	А	Б	А	Б	Б	Б	Б	А	А	А	Б	Б	Б	А	А	А	А	А
11	Марія С.	Ж	14	Б	Б	А	Б	Б	Б	А	А	Б	Б	А	А	А	А	Б	Б	Б	Б	А	Б
12	Іван П.	Ч	15	А	А	А	Б	А	А	Б	А	Б	А	А	А	Б	Б	Б	А	А	А	А	А
13	Вікторія Т.	Ж	14	Б	Б	А	А	А	Б	Б	А	Б	Б	А	А	Б	Б	А	Б	А	Б	Б	Б
14	Кирило Л.	Ч	14	А	А	Б	Б	А	Б	Б	А	Б	А	Б	А	Б	Б	Б	А	А	А	Б	А
15	Дарина Л.	Ж	15	А	А	Б	А	Б	Б	А	А	Б	А	Б	А	А	А	А	А	А	А	Б	А
16	Максим Н.	Ч	14	Б	Б	Б	А	А	Б	Б	А	А	Б	Б	Б	Б	Б	А	Б	Б	Б	Б	Б
17	Анна К.	Ж	14	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	А	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	А	Б	Б	Б
18	Назар В.	Ч	15	Б	Б	А	А	Б	Б	А	А	Б	Б	А	А	А	А	А	Б	А	Б	Б	Б
19	Оксана Р.	Ж	14	А	А	А	А	А	Б	Б	А	Б	А	А	Б	Б	Б	А	А	Б	А	Б	А
20	Олексій Д.	Ч	14	А	А	Б	Б	А	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	Б	Б	А	Б	А	А	А
21	Ірина Г.	Ж	15	Б	Б	А	Б	А	Б	А	А	Б	Б	А	А	А	А	Б	Б	Б	Б	Б	Б
22	Артем Г.	Ч	14	А	А	А	Б	Б	Б	Б	А	А	А	А	А	Б	Б	Б	А	А	А	Б	А

23	Христина Ф.	Ж	14	Б	Б	Б	А	Б	А	Б	А	Б	Б	Б	Б	Б	Б	А	Б	А	Б	А	Б
24	Роман Б.	Ч	15	Б	Б	А	А	Б	Б	Б	Б	А	Б	А	А	Б	Б	А	Б	Б	Б	Б	Б
25	Тетяна З.	Ж	14	Б	Б	Б	Б	А	Б	А	А	А	Б	Б	А	А	А	Б	Б	А	Б	Б	Б
26	Сергій Ф.	Ч	14	Б	Б	А	А	А	А	Б	А	Б	Б	А	А	Б	Б	А	Б	Б	Б	А	Б
27	Поліна К.	Ж	15	А	А	А	А	А	А	Б	А	А	А	А	А	Б	Б	А	А	Б	А	А	А
28	Віталій З.	Ч	14	Б	Б	А	А	А	Б	А	А	Б	Б	А	А	А	А	А	Б	Б	Б	Б	Б
29	Вероніка С.	Ж	14	Б	Б	А	А	А	Б	Б	А	Б	Б	А	А	Б	Б	А	Б	Б	Б	Б	Б
30	Павло К.	Ч	15	Б	Б	А	Б	Б	Б	Б	А	Б	Б	А	А	Б	Б	Б	Б	А	Б	Б	Б
31	Яна М.	Ж	14	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	А	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	А	Б	Б	Б
32	Михайло С.	Ч	14	Б	Б	А	А	Б	Б	А	А	Б	Б	А	А	А	А	А	Б	А	Б	Б	Б
33	Наталія Б.	Ж	15	А	А	А	А	А	Б	Б	А	Б	А	А	Б	Б	Б	А	А	Б	А	Б	А
34	Данило М.	Ч	14	А	А	Б	Б	А	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	Б	Б	А	Б	А	А	А
35	Людмила Р.	Ж	14	Б	Б	А	Б	А	Б	А	А	Б	Б	А	А	А	А	Б	Б	Б	Б	Б	Б
36	Тимур Р.	Ч	15	А	А	А	Б	Б	Б	Б	А	А	А	А	А	Б	Б	Б	А	А	А	Б	А
37	Валерія П.	Ж	14	Б	Б	Б	А	Б	А	Б	А	Б	Б	Б	Б	Б	Б	А	Б	А	Б	А	Б
38	Ярослав П.	Ч	14	Б	Б	А	А	Б	Б	Б	Б	А	Б	А	А	Б	Б	А	Б	Б	Б	Б	Б
39	Зоряна Н.	Ж	15	Б	Б	Б	Б	А	Б	А	А	А	Б	Б	А	А	А	Б	Б	А	Б	Б	Б
40	Володимир Л.	Ч	14	Б	Б	А	А	А	А	Б	А	Б	Б	А	А	Б	Б	А	Б	Б	Б	А	Б
41	Карина В.	Ж	14	А	А	А	А	А	А	Б	А	А	А	А	А	Б	Б	А	А	Б	А	А	А
42	Ілля Н.	Ч	15	Б	Б	А	А	А	Б	А	А	Б	Б	А	А	А	А	А	Б	Б	Б	Б	Б
43	Соломія Л.	Ж	14	Б	Б	А	А	А	Б	Б	А	Б	Б	А	А	Б	Б	А	Б	Б	Б	Б	Б
44	Антон В.	Ч	14	Б	Б	А	Б	Б	Б	Б	А	Б	Б	А	А	Б	Б	Б	Б	А	Б	Б	Б
45	Еліна Д.	Ж	15	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	А	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	А	Б	Б	Б
46	Олег Д.	Ч	14	Б	Б	А	А	Б	Б	А	А	Б	Б	А	А	А	А	А	Б	А	Б	Б	Б
47	Марина Б.	Ж	14	Б	Б	А	А	А	А	Б	А	Б	Б	А	А	Б	Б	А	Б	Б	Б	А	Б
48	Гліб С.	Ч	15	А	А	А	А	А	А	Б	А	А	А	А	А	Б	Б	А	А	Б	А	А	А
49	Інна К.	Ж	14	Б	Б	А	А	А	Б	А	А	Б	Б	А	А	А	А	А	Б	Б	Б	Б	Б
50	Леонід К.	Ч	14	Б	Б	А	А	А	Б	Б	А	Б	Б	А	А	Б	Б	А	Б	Б	Б	Б	Б
51	Світлана Т.	Ж	15	Б	Б	А	Б	Б	Б	Б	А	Б	Б	А	А	Б	Б	Б	Б	А	Б	Б	Б
52	Кирило М.	Ч	14	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	А	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	А	Б	Б	Б
53	Дарія С.	Ж	14	Б	Б	А	А	Б	Б	А	А	Б	Б	А	А	А	А	А	Б	А	Б	Б	Б
54	Тарас Б.	Ч	15	А	А	А	А	А	Б	Б	А	Б	А	А	Б	Б	Б	А	А	Б	А	Б	А

Додаток Д

Протокол проходження методики «Методика вивчення мотивів професійної мотивації (адаптація Л. Пляка, С. Огарь)

Учасник	Ім'я	Стать	Вік	Запитання опитувальника																		
				1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1	Софія М.	Ж	14	А	А	А	В	А	Б	Б	А	Б	А	В	А	Б	Б	В	А	А	А	А	А
2	Андрій К.	Ч	14	В	А	А	А	А	А	Б	А	Б	А	А	А	Б	Б	А	А	А	А	А	А
3	Олена Д.	Ж	15	Б	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	А	А	А	Б	Б	Б	Б	Б	Б
4	Богдан С.	Ч	14	А	А	Б	А	А	Б	Б	А	Б	А	Б	А	Б	Б	А	А	А	В	В	В
5	Катерина П.	Ж	14	А	В	Б	А	Б	Б	А	А	Б	А	Б	Б	А	А	А	А	А	А	Б	А
6	Владислав М.	Ч	15	А	Б	А	А	А	Б	А	А	А	А	А	А	А	А	А	А	А	Б	А	Б
7	Юлія В.	Ж	14	Б	А	А	А	Б	Б	А	А	Б	Б	А	А	А	А	А	Б	А	А	А	А
8	Дмитро Р.	Ч	14	А	А	А	В	Б	Б	А	А	Б	А	А	А	А	А	А	А	А	А	А	А
9	Анастасія Н.	Ж	15	А	Б	Б	В	А	Б	А	А	Б	А	Б	Б	А	В	В	А	А	Б	А	Б
10	Єгор Т.	Ч	14	А	А	А	Б	А	Б	Б	Б	Б	А	А	А	Б	Б	Б	А	А	А	А	А
11	Марія С.	Ж	14	Б	Б	А	Б	Б	Б	А	А	В	В	А	А	В	В	Б	Б	Б	Б	А	Б
12	Іван П.	Ч	15	А	А	А	Б	А	А	Б	А	Б	А	А	А	Б	Б	Б	А	А	А	А	А
13	Вікторія Т.	Ж	14	Б	Б	А	А	А	Б	Б	А	Б	Б	А	А	Б	Б	А	Б	А	В	В	Б
14	Кирило Л.	Ч	14	В	А	Б	Б	А	Б	Б	А	Б	А	Б	А	Б	Б	Б	А	А	А	Б	А
15	Дарина Л.	Ж	15	А	А	Б	В	Б	Б	А	А	Б	А	Б	А	А	А	А	А	А	А	Б	А
16	Максим Н.	Ч	14	Б	Б	Б	А	А	В	В	В	А	Б	Б	Б	Б	Б	А	Б	Б	Б	Б	Б
17	Анна К.	Ж	14	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	А	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	А	Б	Б	Б
18	Назар В.	Ч	15	Б	Б	А	А	Б	Б	А	А	Б	Б	А	А	А	А	А	Б	А	Б	Б	Б
19	Оксана Р.	Ж	14	А	А	В	В	А	Б	Б	А	Б	А	А	В	Б	А	А	А	Б	А	Б	А
20	Олексій Д.	Ч	14	А	А	Б	Б	А	А	Б	А	В	В	В	А	В	В	Б	А	Б	А	А	А
21	Ірина Г.	Ж	15	Б	Б	А	Б	А	Б	А	А	Б	Б	А	А	А	А	Б	Б	Б	Б	Б	Б
22	Артем Г.	Ч	14	А	А	А	Б	Б	Б	Б	А	А	А	Б	А	Б	Б	Б	А	А	А	Б	А

23	Христина Ф.	Ж	14	Б	Б	Б	А	Б	А	Б	А	Б	Б	Б	Б	Б	Б	А	Б	А	Б	А	Б
24	Роман Б.	Ч	15	В	В	В	А	Б	Б	Б	Б	А	Б	А	А	Б	Б	А	Б	Б	Б	Б	Б
25	Тетяна З.	Ж	14	Б	Б	Б	Б	А	Б	А	А	А	Б	Б	А	А	А	Б	Б	А	Б	Б	Б
26	Сергій Ф.	Ч	14	Б	Б	А	А	А	А	Б	А	Б	Б	А	А	Б	Б	А	Б	Б	Б	В	В
27	Поліна К.	Ж	15	А	А	А	А	А	А	Б	А	А	А	В	В	Б	Б	А	А	Б	А	А	А
28	Віталій З.	Ч	14	В	Б	А	А	А	В	В	Б	Б	Б	А	А	А	А	А	Б	Б	Б	Б	Б
29	Вероніка С.	Ж	14	Б	Б	А	А	А	Б	Б	А	Б	Б	А	А	Б	Б	А	Б	Б	Б	Б	Б
30	Павло К.	Ч	15	В	Б	А	Б	Б	В	В	А	В	Б	А	А	Б	Б	Б	Б	А	Б	Б	В
31	Яна М.	Ж	14	А	Б	Б	В	А	Б	А	А	Б	А	Б	Б	А	В	В	А	А	Б	А	Б
32	Михайло С.	Ч	14	А	А	А	Б	А	Б	Б	Б	Б	А	А	А	Б	Б	Б	А	А	А	А	А
33	Наталія Б.	Ж	15	Б	Б	А	Б	Б	Б	А	А	В	В	А	А	В	В	Б	Б	Б	Б	А	Б
34	Данило М.	Ч	14	А	А	А	Б	А	А	Б	А	Б	А	А	А	Б	Б	Б	А	А	А	А	А
35	Людмила Р.	Ж	14	Б	Б	А	А	А	Б	Б	А	Б	Б	А	А	Б	Б	А	Б	А	В	В	Б
36	Тимур Р.	Ч	15	В	А	Б	Б	А	Б	Б	А	Б	А	Б	А	Б	Б	Б	А	А	А	Б	А
37	Валерія П.	Ж	14	А	А	Б	В	Б	Б	А	А	Б	А	Б	А	А	А	А	А	А	А	Б	А
38	Ярослав П.	Ч	14	Б	Б	Б	А	А	В	В	В	А	Б	Б	Б	Б	Б	Б	А	Б	Б	Б	Б	Б
39	Зоряна Н.	Ж	15	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	А	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	А	Б	Б	Б
40	Володимир Л.	Ч	14	Б	Б	А	А	Б	Б	А	А	Б	Б	А	А	А	А	А	Б	А	Б	Б	Б
41	Карина В.	Ж	14	А	А	В	В	А	Б	Б	А	Б	А	А	В	Б	А	А	А	Б	А	Б	А
42	Ілля Н.	Ч	15	А	Б	Б	В	А	Б	А	А	Б	А	Б	Б	А	В	В	А	А	Б	А	Б
43	Соломія Л.	Ж	14	А	А	А	Б	А	Б	Б	Б	Б	А	А	А	Б	Б	Б	А	А	А	А	А
44	Антон В.	Ч	14	Б	Б	А	Б	Б	Б	А	А	В	В	А	А	В	В	Б	Б	Б	Б	А	Б
45	Еліна Д.	Ж	15	А	А	А	Б	А	А	Б	А	Б	А	А	А	Б	Б	Б	А	А	А	А	А
46	Олег Д.	Ч	14	Б	Б	А	А	А	Б	Б	А	Б	Б	А	А	Б	Б	А	Б	А	В	В	Б
47	Марина Б.	Ж	14	В	А	Б	Б	А	Б	Б	А	Б	А	Б	А	Б	Б	Б	А	А	А	Б	А
48	Гліб С.	Ч	15	А	А	Б	В	Б	Б	А	А	Б	А	Б	А	А	А	А	А	А	А	Б	А
49	Інна К.	Ж	14	Б	Б	Б	А	А	В	В	В	А	Б	Б	Б	Б	Б	Б	А	Б	Б	Б	Б	Б
50	Леонід К.	Ч	14	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	А	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	А	Б	Б	Б
51	Світлана Т.	Ж	15	Б	Б	А	А	Б	Б	А	А	Б	Б	А	А	А	А	А	Б	А	Б	Б	Б
52	Кирило М.	Ч	14	А	А	В	В	А	Б	Б	А	Б	А	А	В	Б	А	А	А	Б	А	Б	А
53	Дарія С.	Ж	14	А	Б	Б	В	А	Б	А	А	Б	А	Б	Б	А	В	В	А	А	Б	А	Б
54	Тарас Б.	Ч	15	А	А	А	Б	А	Б	Б	Б	Б	А	А	А	Б	Б	Б	А	А	А	А	А

Додаток Е

Протокол проходження методики «Професійна ідентичність» (адаптація О. Радзімовської)

Учасни	Ім'я	Стать	Вік	20 питань опитувальника																			
				1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1	Софія М.	Ж	14	a	a	c	b	b	d	c	c	d	a	d	a	a	c	d	d	c	d	a	b
2	Андрій К.	Ч	14	a	d	c	c	c	c	a	b	a	c	c	b	c	d	b	b	d	c	c	a
3	Олена Д.	Ж	15	d	a	a	b	b	d	c	c	d	a	d	a	a	c	d	d	c	d	a	b
4	Богдан С.	Ч	14	b	b	b	a	a	a	b	a	c	b	b	c	b	a	a	a	a	a	b	c
5	Катерина П.	Ж	14	a	d	c	c	d	c	a	b	a	c	c	b	c	d	b	b	d	c	c	a
6	Владислав М.	Ч	15	d	a	a	b	b	d	c	c	d	a	d	a	a	c	d	d	c	d	a	b
7	Юлія В.	Ж	14	a	a	c	c	c	c	a	b	a	c	c	b	c	d	b	b	d	c	c	a
8	Дмитро Р.	Ч	14	b	b	b	a	a	a	b	a	c	b	b	c	b	a	a	a	a	a	b	c
9	Анастасія Н.	Ж	15	d	a	a	b	d	b	d	d	b	d	d	d	d	b	c	c	b	b	d	d
10	Єгор Т.	Ч	14	a	d	c	c	c	c	a	b	a	c	c	b	c	d	b	b	d	c	c	a
11	Марія С.	Ж	14	a	a	c	b	b	d	c	c	d	a	d	a	a	c	d	d	c	d	a	b
12	Іван П.	Ч	15	d	a	a	b	d	b	d	d	b	d	d	d	d	b	c	c	b	b	d	d
13	Вікторія Т.	Ж	14	b	b	b	a	a	a	b	a	c	b	b	c	b	a	a	a	a	a	b	c
14	Кирило Л.	Ч	14	a	d	c	c	d	c	a	b	a	c	c	b	c	d	b	b	d	c	c	a
15	Дарина Л.	Ж	15	d	a	a	b	d	b	d	d	b	d	d	d	d	b	c	c	b	b	d	d
16	Максим Н.	Ч	14	a	a	c	c	c	c	a	b	a	c	c	b	c	d	b	b	d	c	c	a
17	Анна К.	Ж	14	a	a	c	b	b	d	c	c	d	a	d	a	a	c	d	d	c	d	a	b
18	Назар В.	Ч	15	d	a	a	b	d	b	d	d	b	d	d	d	d	b	c	c	b	b	d	d
19	Оксана Р.	Ж	14	b	b	b	a	a	a	b	a	c	b	b	c	b	a	a	a	a	a	b	c
20	Олексій Д.	Ч	14	a	d	c	c	d	c	a	b	a	c	c	b	c	d	b	b	d	c	c	a
21	Ірина Г.	Ж	15	d	a	a	b	b	d	c	c	d	a	d	a	a	c	d	d	c	d	a	b
22	Артем Г.	Ч	14	a	a	c	c	c	c	a	b	a	c	c	b	c	d	b	b	d	c	c	a
23	Христина Ф.	Ж	14	b	b	b	a	a	a	b	a	c	b	b	c	b	a	a	a	a	a	b	c
24	Роман Б.	Ч	15	d	a	a	b	d	b	d	d	b	d	d	d	d	b	c	c	b	b	d	d

25	Тетяна З.	Ж	14	a	d	c	c	d	c	a	b	a	c	c	b	c	d	b	b	d	c	c	a
26	Сергій Ф.	Ч	14	a	a	c	b	b	d	c	c	d	a	d	a	a	c	d	d	c	d	a	b
27	Поліна К.	Ж	15	d	a	a	b	d	b	d	d	b	d	d	d	d	b	c	c	b	b	d	d
28	Віталій З.	Ч	14	b	b	b	a	a	a	b	a	c	b	b	c	b	a	a	a	a	a	b	c
29	Вероніка С.	Ж	14	a	d	c	c	c	c	a	b	a	c	c	b	c	d	b	b	d	c	c	a
30	Павло К.	Ч	15	d	a	a	b	b	d	c	c	d	a	d	a	a	c	d	d	c	d	a	b
31	Яна М.	Ж	14	a	a	c	b	b	d	c	c	d	a	d	a	a	c	d	d	c	d	a	b
32	Михайло С.	Ч	14	b	b	b	a	a	a	b	a	c	b	b	c	b	a	a	a	a	a	b	c
33	Наталія Б.	Ж	15	d	a	a	b	d	b	d	d	b	d	d	d	d	b	c	c	b	b	d	d
34	Данило М.	Ч	14	a	d	c	c	c	c	a	b	a	c	c	b	c	d	b	b	d	c	c	a
35	Людмила Р.	Ж	14	a	a	c	b	b	d	c	c	d	a	d	a	a	c	d	d	c	d	a	b
36	Тимур Р.	Ч	15	d	a	a	b	d	b	d	d	b	d	d	d	d	b	c	c	b	b	d	d
37	Валерія П.	Ж	14	b	b	b	a	a	a	b	a	c	b	b	c	b	a	a	a	a	a	b	c
38	Ярослав П.	Ч	14	a	d	c	c	d	c	a	b	a	c	c	b	c	d	b	b	d	c	c	a
39	Зоряна Н.	Ж	15	d	a	a	b	b	d	c	c	d	a	d	a	a	c	d	d	c	d	a	b
40	Володимир Л.	Ч	14	a	a	c	c	c	c	a	b	a	c	c	b	c	d	b	b	d	c	c	a
41	Карина В.	Ж	14	b	b	b	a	a	a	b	a	c	b	b	c	b	a	a	a	a	a	b	c
42	Ілля Н.	Ч	15	d	a	a	b	d	b	d	d	b	d	d	d	d	b	c	c	b	b	d	d
43	Соломія Л.	Ж	14	a	d	c	c	d	c	a	b	a	c	c	b	c	d	b	b	d	c	c	a
44	Антон В.	Ч	14	a	a	c	b	b	d	c	c	d	a	d	a	a	c	d	d	c	d	a	b
45	Еліна Д.	Ж	15	d	a	a	b	d	b	d	d	b	d	d	d	d	b	c	c	b	b	d	d
46	Олег Д.	Ч	14	b	b	b	a	a	a	b	a	c	b	b	c	b	a	a	a	a	a	b	c
47	Марина Б.	Ж	14	a	d	c	c	c	c	a	b	a	c	c	b	c	d	b	b	d	c	c	a
48	Гліб С.	Ч	15	d	a	a	b	b	d	c	c	d	a	d	a	a	c	d	d	c	d	a	b
49	Інна К.	Ж	14	a	a	c	b	b	d	c	c	d	a	d	a	a	c	d	d	c	d	a	b
50	Леонід К.	Ч	14	b	b	b	a	a	a	b	a	c	b	b	c	b	a	a	a	a	a	b	c
51	Світлана Т.	Ж	15	d	a	a	b	d	b	d	d	b	d	d	d	d	b	c	c	b	b	d	d
52	Кирило М.	Ч	14	a	d	c	c	d	c	a	b	a	c	c	b	c	d	b	b	d	c	c	a
53	Дарія С.	Ж	14	a	a	c	b	b	d	c	c	d	a	d	a	a	c	d	d	c	d	a	b
54	Тарас Б.	Ч	15	d	a	a	b	d	b	d	d	b	d	d	d	d	b	c	c	b	b	d	d

Додаток Ж

Зміст програми психологічного супроводу формування професійної ідентичності підлітків

Заняття 1. Усвідомлення власних професійних інтересів

Мета заняття: формування у підлітків усвідомлення власних професійних інтересів, розвиток навичок самоаналізу та первинного професійного самопізнання на основі результатів психодіагностики.

Завдання: сприяти усвідомленню індивідуальних професійних схильностей; розвивати рефлексію щодо власних інтересів і здібностей; сформувати первинні уявлення про відповідність «Я–професія».

1. Вправа «Що мені справді цікаво».

Мета: актуалізація власних професійних інтересів та активізація процесу самопізнання. Інструкція: учасникам пропонується самостійно визначити види діяльності, які викликають у них найбільший інтерес у навчанні, дозвіллі та повсякденному житті. Після цього вони коротко фіксують свої відповіді та обговорюють їх у парах або малій групі.

Обговорення: які види діяльності повторюються найчастіше; що саме в них приваблює; чи пов’язані вони з майбутньою професією.

2. Аналіз результатів методики «Диференційно-діагностичний опитувальник інтересів (ДДО)» (адаптація О. Ігнатович).

Мета: інтерпретація результатів діагностики професійних інтересів та усвідомлення провідного типу професійної спрямованості.

Інструкція: учасникам індивідуально надаються їхні результати за методикою «Диференційно-діагностичний опитувальник інтересів (ДДО)» (адаптація О. Ігнатович). Психолог пояснює значення кожного типу професій («людина–людина», «людина–техніка» тощо) та допомагає співвіднести їх із особистими відповідями.

Обговорення: чи збігаються результати з власними уявленнями; які типи діяльності є найбільш привабливими; що стало несподіваним.

3. Рефлексія «Мої сильні сторони».

Мета: розвиток позитивної самооцінки та усвідомлення власних ресурсів для професійного вибору.

Інструкція: учасники визначають 3–5 власних сильних якостей (інтелектуальних, комунікативних, творчих або організаційних) і коротко описують ситуації, де вони проявляються.

Обговорення: як ці якості можуть бути корисними у майбутній професії; які професійні напрями вони підтримують.

Заняття 2. Дослідження професійних типів і можливостей

Мета заняття: розширення уявлень підлітків про світ професій, формування усвідомлення різних професійних типів та співвіднесення їх із власними інтересами.

Завдання: ознайомити з класифікацією професій; сформувати вміння аналізувати професійні вимоги; сприяти усвідомленню власних можливостей.

1. Ознайомлення з типами професій («Диференційно-діагностичний опитувальник інтересів (ДДО)» (адаптація О. Ігнатович).

Мета: формування базових знань про систему професійної класифікації.

Інструкція: психолог коротко пояснює п’ять основних типів професій, наводить приклади реальних професій для кожного типу.

Обговорення: які професії є найбільш знайомими; які викликають інтерес; чому.

2. Вправа «Мій професійний профіль».

Мета: співвіднесення власних інтересів із професійними типами діяльності.

Інструкція: учасники заповнюють умовну схему, де визначають, до яких типів професій вони найбільше схильні, та наводять приклади відповідних професій.

Обговорення: наскільки отриманий профіль відповідає очікуванням; чи є поєднання кількох типів.

3. Групове обговорення.

Мета: розвиток критичного мислення та навичок аргументації професійного вибору.

Інструкція: учасники презентують свої професійні профілі та обговорюють їх у групі, порівнюючи різні варіанти.

Обговорення: які професійні напрями є найбільш популярними; чому виникають різні вибори.

Заняття 3. Формування професійної мотивації

Мета заняття: розвиток внутрішньої професійної мотивації, усвідомлення причин вибору майбутньої професії та розрізнення внутрішніх і зовнішніх мотивів.

Завдання: сформувати розуміння власних мотиваційних чинників; навчити аналізувати вплив зовнішніх і внутрішніх факторів; розвивати усвідомленість професійного вибору.

1. Вправа «Чому я хочу обрати цю професію».

Мета: усвідомлення індивідуальних мотивів професійного вибору.

Інструкція: учасники письмово або усно відповідають на запитання про причини вибору певної професії.

Обговорення: чиї це мотиви – власні чи нав’язані; що є головним фактором вибору.

2. Розрізнення внутрішніх і зовнішніх мотивів.

Мета: формування вміння диференціювати джерела професійної мотивації.

Інструкція: психолог пояснює різницю між внутрішніми (інтерес, задоволення, саморозвиток) і зовнішніми (престиж, тиск батьків, матеріальна вигода) мотивами. Учасники відносять свої відповіді до відповідних груп.

Обговорення: які мотиви переважають; які є більш стійкими.

3. Рефлексивне завдання.

Мета: закріплення усвідомленості власної мотивації.

Інструкція: учасники формулюють висновок «Мене мотивує…» та обговорюють його у малій групі.

Обговорення: як мотивація впливає на вибір професії та успішність у ній.

Заняття 4. Подолання невизначеності та професійного мораторію

Мета заняття: зниження рівня професійної невизначеності, розвиток впевненості у власному виборі та формування навичок аналізу альтернатив.

Завдання: допомогти підліткам усвідомити стан професійного вибору; навчити аналізувати альтернативи; знизити тривожність щодо майбутнього.

1. Вправа «Мій вибір зараз».

Мета: усвідомлення поточного етапу професійного самовизначення.

Інструкція: учасники описують, на якому етапі вибору вони перебувають (визначеність, сумніви, пошук).

Обговорення: що допомагає або заважає визначитися.

2. Аналіз альтернатив професійного розвитку.

Мета: розвиток навичок прийняття рішень.

Інструкція: кожен учасник обирає 2–3 можливі професійні варіанти та порівнює їх за критеріями інтересу, складності, перспективності.

Обговорення: який варіант є найбільш реалістичним.

3. Робота з невпевненістю

Мета: зниження тривожності щодо професійного майбутнього.

Інструкція: психолог обговорює з учасниками типові страхи та сумніви, пропонує способи їх подолання.

Обговорення: що допомагає почуватися впевненіше.

Заняття 5. Формування професійного плану

Мета заняття: формування у підлітків навичок планування професійного майбутнього та побудови індивідуальної освітньо-професійної траєкторії.

Завдання: навчити планувати професійний розвиток; сформувати уявлення про етапи досягнення професійної мети; закріпити результати програми.

1. Вправа «Мій професійний шлях».

Мета: моделювання майбутньої професійної траєкторії.

Інструкція: учасники складають умовний план свого професійного розвитку (навчання, навички, кроки до професії).

Обговорення: які кроки є найважливішими; що потрібно вже зараз.

2. Побудова індивідуальної траєкторії.

Мета: конкретизація професійних цілей.

Інструкція: кожен учасник створює короткий план «від сьогодні до професії».

Обговорення: реалістичність плану та можливі труднощі.

3. Підсумкова рефлексія

Мета: узагальнення результатів програми.

Інструкція: учасники діляться своїми змінами у ставленні до професійного вибору.

Обговорення: що змінилося у поглядах; що стало зрозумілішим.